

**Debreceni Egyetem
Informatika kar**

A debreceni merénylet

**Témavezető:
Kerepeszki Róbert
Tanársegéd**

**Készítette:
Csüllög Mihály
Történelem-informatikus könyvtáros**

**Debrecen
2010.**

Bevezető	2.
Hajdúdorogi egyházmegye létrejötte	3-14.
Kitartásban a siker	14-15.
Robbanás	
Előzmények	15-16.
Halottak	16-17.
Túlélők.....	17.
Az országgyűlés reakciója.....	17-20.
Nyomozás	
A nyomozás megkezdése	20-23.
Debreceni tanúvallomások, kik lehetnek az elkövetők?.....	23-25.
A budapesti és bukaresti rendőrség bekapcsolódása	25.
Bukarest és Csernovitz civakodása	26-27.
Újabb körözőlevelek.....	27-29.
A nyomozás folytatása	29-33.
A titokzatos artistanő	33-35.
A nyomozás kifutása	35-39.
Holtpont.....	39-40.
Az utolsó lehetőségek.....	40-41.
Kiadatási kérelmek	41-45.
Ilie Catarau	45-46.
A Hajdúdorogi egyházmegye továbbélése	46.
Egy utópisztikus gondolat	47-48.
Összegzés	48-49.
Bibliográfia	50.

Bevezető

Dolgozatom alapvető célkitűzése az volt, hogy bemutassa a hajdúdorogi egyházmegye létrejöttének viszontagságos útját, és abból kiemelve egy fontos állomást, a Miklósy püspök elleni merényletet részletesen tárgyalja. A szakdolgozat írása kezdetén, a rendelkezésemre álló adatokból az derült ki, hogy teljes mértékben feltáratlanok a merénylet körülményei. Az anyaggyűjtés során megfordultam a Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban és a Görög Katolikus Püspöki Levéltárban is. Sajnálatos módon nem sikerült ezen kutató helyeken megfelelő anyagot találnom. Viszont a Görög Katolikus Püspöki Levéltár levéltárosának köszönhetően kiderült, hogy 2010-ben megjelent egy tanulmánykötet, melynek egyik tanulmánya teljes mértékben feltárta a merénylet kapcsoló levéltári anyagot. Ezt követően döntöttem úgy, hogy eddigi munkám nem hagyom kárba veszni és legfőbbképp a Debreczeni Újságra, valamint az 1912-1914-es magyar országgyűlési beszédekre támaszkodva, kiegészítve az említett tanulmánnyal, fogom a dolgozatomat megírni.

„Iszonyatos dolog elképzelni, hogy ellenségeink hogy tudnak bennünket gyűlölni. Majdnem annyira gyűlölnék bennünket, mint amilyen mértékben nem tudjuk mi egymást szeretni... Mert Magyarországot az pusztítja el, hogy itt mindenki csak önmagát szereti... Vagy talán a szeretet hangja volt az, amely annak idején a város fórumán kimondta : Nem kell a görög katolikus püspökség Debreczennek.

A mi szeretetünk legfeljebb Dorogig terjedt, de az ellenségeink gyűlölete utat talált Debreczenhez Bukovinából is...”¹

„Ideges bizonytalanság, megilletődés, megbotránkozás ül százezrek lelkén, a debreczeni merénylet miatt. Bizonytalanság, mert vajjon ki tudja még, hogy mi rejtőzik a dolgok mélyén, az elvetemült, vadállati lélekkel elkövetett gonosztett mögött? Hova vezetnek a szálai ennek a borzalmas merényletnek; kik szövögették ki azt a bosszút, a kegyetlenség, a ravaszság, a pokoli gyűlölet utálatos rongyaiból?”²

Ekképp számolnak be, és teszik fel a kérdést korabeli folyóiratok a szörnyű merényletről, mely Debrecen városában történt 1914. február 23. napján.

¹Szomorú jegyzetek. (Egy gyalázatos merénylet tanulságai). *Debreceni Szemle*, 1914. február 28. 3.

²A debreczeni pokolgép. *Eger*, 1914. február 28. 5.

Hajdúdorogi egyházmegye létrejötte

Theodósius császár rendeletben a Római Birodalmat felosztotta két gyermeke között. Megkezdődött a birodalom kettéválása, amely 395-re végérvényesen befejeződött. Mindezzel nem csak két önálló államalakulat jött létre, hanem megkezdődött a kereszténység két fő irányzatának kialakulása. Létrejött a keleti (bizánci) és nyugati (római) egyházszervezet. A két fél egyre jobban kezdett különbözni egymástól dogmatikai, egyházfegyelmi és egyházszervezeti szempontból. Az ellentétek olyannyira elmélyültek, hogy 1054-ben a római pápa és a bizánci pátriárka kölcsönösen kiátkozták egymást és ezzel megtörtént a Nagy Egyházszakadás.

1700-ban az erdélyi románok jelentős része egyesült Rómával. Az így kialakult unió azt jelentette, hogy elismerik a pápa főségét, valamint a római egyház egész tanrendszerét. Viszont teljes egészében megtarthatják saját rítusukat, szertartásukat és fegyelmi előírásait, és megkapják mindazokat a kiváltságokat és mentségeket, melyekkel a magyarországi római katolikus papság rendelkezik. Az uniót elfogadókat unitáriusoknak, „egyesülteknek” nevezték, 1773-tól görög katolikusok elnevezés használatos. Az elutasítókat „nem egyesülteknek”, 1868-tól törvénybe iktatva görög keletieknek nevezik. Ők magukat ortodoxnak nevezik. Mindebből kitűnik, hogy az erdélyi románok két vallási tömbbe tömörültek. Voltak komoly ellentétek³, de ha a magyar törekvésekkel szemben kellett fellépni, akkor egy szempillantás alatt egységbe verődtek és közös szellemben vették fel a küzdelmet az érdekeiket sértő intézkedésekkel szemben.

Az Osztrák-Magyar Monarchia egyik legégetőbb problémája a nemzetiségi kérdés megoldása volt a századfordulón. Nemcsak a politikát, de az egyház életét is megfertőzte. A magyar egyház mindent megtett annak érdekében, hogy megfelelően járjon el, így figyelembe vette a nemzetiségi érzékenységet és anyanyelvükön is gondoskodtak a lelki gondozásukról. Ez nagyban elősegítette, hogy a görög szertartású román híveken kívül, a

³A két közösség között vallási szempontból kibékíthetetlen volt az ellentét. Az ortodoxok magát az uniót mélységesen elítélik, valamiféle magyarosítási törekvést gyanítanak mögötte, mely megosztotta a magyar népet. A valóságban az uniónak semmi köze nem volt a magyarosodáshoz, hanem éppen ellenkezőleg: az erdélyi románok szellemi felemelkedését szolgálta.

nemzetiségekkel nem volt probléma. Ámde a románokkal szemben kiéleződött helyzet is éppen elegendő politikai és vallási vitát szült. A románok bármilyen magyar törekvésben erőszakos magyarosítási kísérletet véltek felfedezni, holott a nemzetiségi jelleg elvesztése nem csak az idegen nyelvűeket fenyegette, hanem a nemzetiségi tömbökben elszórtan élő magyarokat is. A magyarok számára az jelentette a legnagyobb veszélyt, hogy az idegen nyelvű liturgiák elősegíthették az elmagyartalanodást. Tudni kell ugyanis, hogy míg példának okául a pápa engedélyével a románok tarthattak saját anyanyelvükön szertartásokat, addig a magyarok a pápai hozzájárulás hiánya értelmében nem. Az ungvár- munkácsi és eperjesi rutén, továbbá a gyulafehérvár- fogarasi, a nagyváradi és szamosújvári román nyelvű görög katolikus egyházmegyék területén, vagy ezen egyházmegyék püspökeinek joghatósága alá tartozó számos magyar plébánián kötelező volt az illető egyház megyék hivatalos liturgiájának végzése, tehát ószláv avagy román nyelven.

A magyar görög katolikusok, ragaszkodva a magyar nyelvhez, a XIX. Század folyamán mozgalmat indítottak egy saját egyházmegye felállítására, valamint a magyar nyelvű liturgia bevezetésére. 1868-ban a pápa megtiltotta a magyar nyelv használatát a liturgiában. 1868. április 16-án a Hajdúdorogi egyházközség megrendezte a magyar görög katolikusok országos kongresszusát. Az ünnepélyes keretek között megtartott értekezleten elhatározták, hogy az ország egyházi és világi vezetőihez fognak fordulni, és kérik a magyar püspökség felállítását Hajdúdorog székhellyel. Valamint, hogy a Szentszék elé viszik a magyar nyelv kérdését, annak liturgikussá tételét, továbbá, hogy állami segílyt szereznek a szentírások lefordításához.

A határozatok érvényesítésére felállították az Állandó Végrehajtói Bizottságot Farkas Lajos elnökletével. A megszületett elképzelést 24 tagú küldöttség vitte a fővárosba Sillye Gábor⁴ vezetésével. A kérvényt Andrassy Gyula miniszterelnök és Simor János hercegprímás kapta meg. A küldöttség meglátogatott még számos vezető politikust. Mindenki a támogatásáról biztosított, sőt Andrassy Gyula kijelentette, hogy a magyar görög katolikus egyházmegye felállítását nemzeti ügynek tekinti. Simor prímás pedig kifejtette, hogy az önálló magyar

⁴Sillye Gábor bár református volt, ennek ellenére mégis támogatta az ügyet, ezzel is bizonyítva, hogy az már nem csupán vallási, hanem egyben nemzeti jellegű törekvés is.

görög katolikus egyházmegye felállítása rövid távon kivitelezhető cél, de a magyar nyelv ügye már hosszadalmasabb folyamat lesz.

Érdemi változásokat nem hozott a megmozdulás ekkor, de Ferenc József 1873-ban felállította a hajdúdorogi külhelynökséget, melynek fennhatósága alá vont 33 alföldi parókiát. Ez csupán minimális siker volt, de fontos, hogy ennek köszönhetően megkezdődött a liturgia magyarra fordítása. Danilovics János kilenctagú fordítóbizottságot hozott létre, munkáik Debrecenben jelentek meg. Igaz ugyan, hogy mostantól elérhetővé vált a magyar nyelvű szentírás, ennek ellenére a papok beállítottságától függött, hogy milyen nyelven tartották a misét. Ennek megfelelően volt, aki magyarul tartotta az egész misét, volt aki a liturgiát csak románul, avagy ószlávul, de előfordult az is, hogy egy szót sem szóltak magyarul. A politika meggyőződésüktől függött mindez, de egyházipolitikai okokkal magyarították.⁵

A Bizottság 1881-ben kérvényt intézett a királyhoz, a képviselőházhoz és Trefort Ágoston kultuszminiszterhez a magyar püspökség megszervezéséért. A Parlament és a király megbízásából a magyar püspöki kart megkérdezték a javaslatról. 2 püspök kivételével mind mereven elzárkózott az egyházmegye felállításától, illetve a magyar liturgia bevezetésétől.

A folyamat nyugvópontra került és stagnált a Millennium ünnepéig. 1896. június 27-én Újhelyi Andor hajdúdorogi lelkész ünnepélyes keretek közt magyar nyelvű liturgiát tartott Budapesten az Egyetemi templomban a híveknek. A Szentszék látva a szabályszegést, szeptemberben szigorúan megtiltotta a magyar nyelvű szentmise végzését. Ámde a görög katolikus papok nem fogadták ezt el, így kialakult az a gyakorlat, hogy a csendes imákat és az átlényegülés szavait ó-szlávul, míg a szentmise többé részét magyarul mondták el.

A tiltás ellenére 1898. június 20-án megalakult Szabó Jenő vezetésével a Görög Szerzetartású Katolikus Magyarok Országos Bizottsága, azzal a nem titkolt céllal, hogy a pápától kérni fogják a magyar nyelv elfogadását. 1900-ban sikerült a XIII. Leó pápának átnyújtani a memorandumot. Az országos bizottság kizárólagos célja a magyar nyelv liturgiában való elfogadása volt, és nem kívánta egy új egyházmegyének a felállítását. A javaslat szerint úgy

⁵A tridenti zsinatot 1545-1563 között tartották meg. Egyik fontos megállapodás volt, hogy pápai engedély nélkül nem lehetett a liturgia nyelvét saját anyanyelven elmondani. Ennek értelmében, mivel a magyar nyelv nem volt engedélyezve a Szentszék által, így a papok nem voltak kötelesek magyar nyelven tartani a liturgiát.

kellett volna dönteni a nyelv kérdésében, hogy az adott egyházközségben milyen nemzetiségűek élnek. Mindezt pusztán egyházi ügyként és nem politikaiként kívánta elérni. A felhívásra csekély 3 hónap alatt 113 egyházközség kapcsolódott a mozgalomhoz, és 134 527 hívő állt mellé. Vályi János püspök adta át a pápának az emlékiratot és kérte, hogy apostoli hatalmánál fogva engedélyezze a magyar nyelv liturgiában való használatát.⁶

A pápa a zarándoklat résztvevőit szívélyesen fogadta, de érdemi döntés nem született. A jelentősebb eredmény elmaradása ellenére a küzdelem nem fejeződött be, bár ismét lanyhult annak intenzitása, de begyűrűzött az országgyűlés termeibe is.

A kormánynak, a pápa tétlenkedését követően, nem állt szándékában az új egyházmegye felállítása. Azon a véleményen voltak, hogy amíg a magyar nyelv nem nyer teret, addig a püspökség felállításnak sem lehet semmiféle jogalapja.

A román egyház képviselői látva a magyar mozgalmat az egyházmegye kialakítása ellen nem emelték fel a szavukat. Arra kérték viszont a Szentszékét, hogy csak azokat a területeket kapcsolják el, ahol magyarul beszélnek, és nem ragaszkodnak a román liturgiához. Amennyiben az adott egyházközség román liturgia mellett dönt, akkor az ne képezze a kialakítandó püspökség részét. Az érvelésük nagyon egyszerű, attól, ha valaki beszél a magyar nyelvet még nem tekintendő feltétlen magyarnak. A pápa az előkészítő tárgyalások során figyelembe vette a román püspökök kívánalmait és az előzetes elképzelésekkel szakítva 15 egyházközséget visszaadott a román metropoliának. Továbbá a magyar kormányt írásbeli kötelezvényre szólította fel, hogy ezzel megakadályozza a magyar nyelv liturgiában való használatát.

A kedvező pápai hozzáállás ellenére a román nemzetiségi párt súlyos vereségnek könyveli el, ha az új egyházmegye létrejön. Attól tartottak, hogy így a magyar görög katolikusok elrománosítása meghiúsul, ugyanakkor a román görög katolikusok elmagyarosodhatnak az új püspökségben. Ellenérzésüket közvetítették Ferenc Ferdinánd felé,

⁶Érdekesség, hogy a római lapok a zarándokok napjairól beszámoló tettek közé, amiben kiemelték, hogy mégis csak léteznek magyar görög katolikusok. Ezzel cáfolva lett az a románok által oly sokszor hangoztatott elképzelés, hogy magyar görög katolikusok nincsenek.

aki közismert magyarellenességétől⁷ is vezetve örömmel teljesítette a román kérést és közbenjárt a pápánál, hogy ne adjon engedélyt a püspökség felállítására. A pápának írt levelében egyértelműen kijelentette, hogy a császárhű románokra és nem a rebellis magyarokra kell támaszkodni. Ennek megfelelően nem engedhető meg, hogy egy magyar görög katolikus egyházmegyét engedélyezzen a Szentszék. Amennyiben ez mégis megtörténne, akkor sok ezer hű román alattvalót veszítenének el az elmagyarosodás következtében.

1911. december 18-án Rákosi Viktor⁸ ellenzéki képviselő az 1912-es költségvetési vitán a Hajdúdorogi egyházmegye felállítását érintve szólalt fel. Hozzászólása tükrözi, hogy a kialakuló nemzetiségi vita már nem csak a románokat, de a magyar képviselőket is egységbe vonta. Beszédében sérelmezi, hogy magyar nyelven nem lehet liturgiát tartani, holott románul lehet. Találó megjegyzéssel érzékeltette az elmagyartalanítást: „A rítus után jön az oláh pap, azután az oláh tanító, az oláh iskola.”⁹ Más képviselőtársaihoz hasonlóan statisztikai adatokkal is alátámasztani óhajtja elképzelését: „Nagy mulasztást követtünk el, hogy nem csináltuk meg eddig is, és legalább 150 000 magyar embert veszítettünk el.”¹⁰ Erre Lengyel Zoltán¹¹ képviselő közbekiabálással válaszolt, hogy milliókat nyerhettek volna, ha korábban megteszik. Érzésem szerint ez a hozzászólás igazolja a román félelmeket.

⁷A főherceg trónörökös távol tartotta magától Tisza Istvánt és ifj. Andrássy Gyulát. Eltökélt szándéka volt a Magyar Királyság 1867-ben rögzített alkotmányos különállásának megszüntetése, és a magyar állam betagozása a szövetségi államrendszerbe, amelyben az uralkodónak erős központi irányító szerepet szánt és szorgalmazta a dualizmus trializmussá való átszervezését. Ezen lépéseit látva világossá válik, hogy miért is volt népszerűtlen a magyar vezetői körökben.

⁸Rákosi Viktor 1860. szeptember 19-én született a zala- megyei Ukk községben. Székelyföldön nevelkedett, de tanulmányait már Budapesten tette le. A Budapesti Hírlap megalapításától egyik szerkesztője. Munkássága szépirodalom terén bontakozott ki. Tagja volt a Petőfi- és Kisfaludy- társaságnak is. 1901-től a függetlenségi- és 48-as párt tagjaként képviselő. 1923-ban halt meg Budapesten. Online: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al910_15/397.htm (Elérés dátuma: 2010.október. 15.)

⁹Kemény G. Gábor: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában V. 1906 – 1913*, Budapest. Tankönyvkiadó, 1983. 483.

Rákosi Viktor megállapításához hasonlóan a román képviselők a későbbiekben úgy érveltek, hogy a román híveket a magyar egyházmegye kialakításával és a magyar liturgia használatával elmagyarosítják.

¹⁰Kemény G. Gábor: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában V. 1906 – 1913*, Budapest. Tankönyvkiadó, 1983. 483.

¹¹1873-ban Krasznán, Szilágymegyében született. Jog- és államtudományokat végzett Budapesten. 1901-ben Zilah kerület jelöltjeként lett képviselő. A függetlenségi és 48-as párt tagja, ahonnan 1907-ben kizárták, mert az akkori igazságügyi minisztert a sajtón keresztül élesen bírálta. Ugyanebben az évben becsületsértésért negyedév fogházra ítélték. 1910-ben a Kossuth párt tagjaként került vissza a képviselőházba. 1940-ben halt meg. Online: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al910_15/339.htm (Elérés dátuma: 2010.október. 15.)

A felállítandó hajdúdorogi egyházmegye kialakításáról 1912. május 6. előtt született miniszterelnökségi fogalmazványban az alábbi táblázat található.¹²

	Plébánia	Összes g. k. hívők száma	Magyar ajkú g. k. hívők	Magyarul beszélő g. k.
1. eperjesi egyházmegye	7	8 905	7 671	8 372
2. munkácsi egyházmegye	70	110 608	106 869	109 021
3. szamosújvári egyházmegye	7	7 327	1 072	4 394
4. nagyváradai egyházmegye	50	48 099	24 727	41 519
5. esztergomi	1	6 267	4 085	5 322
együtt	135	181 103	144 369	168 538
6. gyulafehérvár-fogarasi egyházmegye, azaz a székelyföldi vikariátus	38	18 992	10 535	10 080
Összesen	173	200 095	154 904	184 618

Az irat szerint a román és a rutén szertartás a nevezett egyházak kezében a faji asszimiláció hathatós eszközévé válik. Ennek tükrében nem véletlen, hogy az elképzelés szerint a román egyházmegyékből ki kell szakítani a magyar ajkú és a vegyes ajkú (román és magyar) hívőket, a munkácsiból csak annyit, hogy az ne váljon teljesen ruténná, az eperjesiből pedig annyit amennyit az új egyházmegye határa megkíván. Ezek után táblázatban közölt adatok azt fogják tükrözni, hogy csupán 15 377 olyan lélek volna az új görög katolikus egyházmegyében, akik nem beszélnének magyarul. Ez a szám pedig az irat szerint oly elenyésző volna, hogy nem okozna nemzetiségi problémákat. Ámde a valóság az, és ez a közölt adatokból is kiderül, hogy a nem magyar ajkú, bár magyarul beszélő, tehát nemzetiségi görög katolikusok száma meghaladta a magyar ajkú görög katolikusok számát. Tehát ez a közel háromötöd részben nemzetiségi görög katolikus területen önkényesen elrendelt egyházmegyei átszervezés nem véletlenül váltott ki a román egyházi és nemzetiségpolitikai körökben éles ellenszenvet.

¹²Kemény G. Gábor: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában V. 1906 – 1913*, Budapest. Tankönyvkiadó, 1983. 485.

Az önálló egyházmegye felállítását Zichy János kultuszminiszter érte el 1912-ben, amikor is sikerült Ferenc Józsefet megnyerni a céljára. A pápához, aki ekkor már X. Pius volt, Csernoch János jutatta el a kérést. A pápa hajlandóságot mutatott annak teljesítésére, így megindultak a tárgyalások. Az események a magyar céloknak megfelelően alakultak. 1912. május 6-án Ferenc József mint főkegyúr alapító bullát bocsátott ki a hajdúdorogi egyházmegye felállításáról.

Az egyre elérhetőbb távolságba kerülő új egyházmegye rémképétől tartva 1912. május 16 és 29- e között a román nemzetiségiek tiltakozó gyűlést szerveztek George Pop de Basesti vezetésével. A gyűlésen több mint 20 000-en vettek részt és egységesen aggodalmukat fejezték ki az új egyházmegye létrehozásának ügyében. Pop Cs. István közölte a jelenlévőkkel, hogy az egyház nemzetiségi bölcsőjük és hitet tett a sikeres küzdelem mellett. George Pop de Basesti kijelentette, hogy magyar görög katolikusok sohasem voltak és nem is lesznek. A magyarul beszélő hívek, pedig csak a körülmények áldozatai, tehát hiába vesztették el román nyelvüket, mégis ugyanolyan románok, mint ők maguk. És váltig állította, hogy ez abban is kifejeződik, hogy nyelvi hiányosságuk ellenére mégis románnak vallják magukat. A görög keleti román kongresszus nyomatékot adva kívánalmainak és tiltakozásának határozatot küldött a Szentszéknek. A határozatban leszögezte, hogy a magyar görög katolikusok lelki szükséglete egyáltalán nem kívánja az új egyházmegye felállítását, továbbá egyértelműen kijelentette, hogy ezzel az egyház a nemzetiségi politika eszközévé válhat, és ez nem kívánatos. A magyar kormány tervét a kialakításra hibásnak tartotta és egyben régi jogokat sértőnek: „...egy görög katolikus magyar püspökség felállítása még a kormány által tervezett formájában is lábbal tiprása őseink Rómával való egyesülésekor fenntartott jogainak: megmaradni román rítusban és nyelvében – ily módon sérelmet szenved a Szentszék által adott és biztosított jogunk, hogy mindenkor együtt legyünk a gyulafehérvári és fogarasi egyháztartományban, ily módon sérelmet szenved érseki egyháztartományunk területi sérthetlensége...”¹³

¹³Kemény G. Gábor: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában V. 1906 – 1913* - Budapest. Tankönyvkiadó, 1983. 548.

A román tiltakozás ellenére X. Pius pápa 1912. június 8-án kibocsátotta a „Christifideles Graeci” bulláját, és ezzel szentesítette a hajdúdorogi egyházmegye létrehozását.

„...Ezért mi kegyesen fogadtuk Őfelségének, Ferenc József Ausztria császáranak és Magyarország apostoli királyának óhaját, úgyszintén tiszteletreméltó testvéreinknek, az esztergomi kardinális, prímás érseknek, s Magyarország más főpapjainak kérését, s mindent gondosan és érett körültekintéssel mérlegelve, s kiegészítve azok hozzájárulásával, akiknek az ügy érdekében áll, vagy azt magukénak tartják, apostoli hatalmuk teljességénél fogva úgy határoztunk, hogy Magyarországon egy görög-katolikus szertartású egyházmegyét hozunk létre, melyet Hajdúdorogról nevezünk el...”¹⁴

Igaz ugyan, hogy rendelkezik a hajdúdorogi egyházmegye felállításáról, de ugyanakkor azt is egyértelműen megfogalmazta, hogy a görög nyelvet kell a liturgiákon használni.

„...Ami ennek az újonnan felállított egyházmegyének a liturgikus nyelvét illeti, meghagyjuk, az legyen a régi görög, a nép nyelvét pedig csak a liturgián kívüli funkcióknál szabad használni...”¹⁵

Továbbá kategorikusan leszögezte, hogy a magyar nyelv nem használható a liturgiában.

„...De a magyar nyelvet egyáltalán nem használhatják, mivel az nem liturgikus nyelv, s a szent liturgiában sohasem szabad használni...”¹⁶

Az alapító bulla a 215 500 hívőt befogadó hajdúdorogi egyházmegyébe 162 parochiát osztott be. Ezek közül 1 az esztergomi, 8 az eperjesi, 70 a munkácsi, 4 a szamosújvári, 44 a nagyváradai és 35 a fogarasi egyházmegyéhez tartozott.¹⁷

Ferenc József határozatát és a pápai bulla kiadását követően ismét országgyűlési viták sora következett a román és magyar képviselők között.

1913. május 5-én megszületik a törvényjavaslat a hajdúdorogi egyházmegye felállításáról. Az indoklásában elhangzott, hogy az új görög katolikus püspökség felállítása már régi szükséglete volt a magyarságnak. Hivatkozott arra, hogy a népszámlálások alkalmával

¹⁴Dr. Szántó Konrád: *A katolikus egyház története* – Budapest, Ecclesia, 1987. 1060

¹⁵Uo. 1061

¹⁶Uo.

¹⁷Dr. Szántó Konrád: *A katolikus egyház története* – Budapest, Ecclesia, 1985. 512.

elkészült statisztikákból világosan kitűnt, hogy az egész ország területén összesen 246 628 görög katolikus vallású magyar élt. Ezen görög katolikus magyar anyanyelvűek közül 168 756 a munkácsi és eperjesi rutén püspökséghez, és 70 597 lélek pedig a balásfalvi görög katolikus érsekség, a nagyváradai és a szamosújvári püspökség fennhatósága alatt állt. Ezen görög katolikusok pedig már hosszú ideje sérelmezték, hogy csak román, illetőleg ó-szláv nyelven hallgathattak misét, magyar nyelven nem, így nem csoda, hogy lelki szükségletek kielégítetlenek maradtak, továbbá nemzetiségi érdekeiket is sérelmesnek látták. A törvényjavaslat indoklása nem feledkezett el, arról sem, hogy a pápai bulla a magyar nyelvet nem engedélyezte. Pozitívumnak tartotta, hogy ó-görög nyelven kell tartani a liturgiát. Tudniillik az ó-görög nyelv nem hordozott magában nemzetiségi jelleget, így annak használata a liturgiában a görög katolikus magyar anyanyelvűek korábbi nemzeti sérelmeit feloldotta, és hozzájárulhatott, hogy újra gyakorolják a vallásukat. Rögzítette, hogy az új egyházmegye 190 097 görög katolikus hívőt számláló 162 plébániából áll, amelyek az esztergomi érsekségből, a gyulafehérvári- fogarasi görög katolikus érsekségből s a munkácsi, eperjesi, nagyváradai és szamosújvári görög katolikus püspökségből szakítatnak ki.

A törvényjavaslat természetesen azonnali ellenállást váltott ki a román képviselők közül, akiknek a legaktívabb tagja, Pop Cs. István¹⁸ 1913. jún. 14. szólalt fel a képviselőházban. Sérelmezte, hogy az új törvényjavaslat értelmében alapjaiban megdőlné az 1868: XXXIX. törvénycikk¹⁹, mivel a fogarasi és gyulafehérvári metropolitához tartozó egyházmegyék területi integritását mélyen megsérti. Közölte a képviselőtársakkal, hogy a románok között óriási megdöbbenést keltett már a tervezet is és felháborítónak találta, hogy a román püspököket és érsekeket még csak meg sem kérdezték. Jelezte, hogy a kialakított hajdúdorogi egyházmegye csaknem 70 000 román anyanyelvű görög katolikus lelket szakít ki a korábbi

¹⁸1865. április 1-én született Sajgó községben, Szolnok- Doboka- megyében. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Bécsben végezte, jogi diplomát szerzett. Az interparlamentáris konferencián két ízben is részt vett a román nemzeti komité megbízásából. 1905-ben, és 1910-ben is román nemzeti programmal indulva választották meg képviselővé világos kerületben. Online: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al910_15/392.htm (Elérés dátuma 2010. október 15.)

¹⁹1868: XXXIX. Tc. kimondja, hogy a fogarasi görög-katolikus püspökségnek gyula-fehérvári görög-katolikus metropolia cím alatt érsekségre emeltetése, nem különben a görög-katolikusok részére felállított lugosi és szamos-ujvári püspökségek törvénybe iktattatnak. Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5361> Elérés dátuma: (2010. október 15.)

román fennhatóság alatt álló egyházmegyékből. Továbbá sérelmes, hogy az újonnan kialakított területen máris megkezdődött az új egyházmegye elmagyarosítása, mivel a püspök helyette máris rendelkezett, hogy a hozzájuk tartozó hívek csak magyarul érintkezhetnek, tanulhatnak. A román képviselőnek igaza volt ebben, továbbá abban is, hogy a törvényjavaslat indoklása helytelenül járt el, amikor nagy tömegű román görög katolikus hívőt csatolt a felállítandó egyházmegyéhez.

Válaszadásra Jankovich Béla²⁰ vallás- és közoktatási miniszter jelentkezett, akiről köztudott volt, hogy nemzetiségi kérdésekben méltányos magatartású. Ennek megfelelően elismerte, hogy az új egyházmegye csak pusztán statisztikai adatokból kiindulva lett felállítva, de azt is hozzáteszi, hogy ezek szerint csupán 7826 olyan hívő van, aki nem beszél magyarul, tehát indokolatlannak látta, hogy az előtte szóló szánálni kívánta a törvényjavaslatot hivatkozva a nagyarányú román nyelvű hívők elcsatolására.

A képviselőház a felszólalásokat követően elfogadta a törvényjavaslatot és továbbította azt a főrendiháznak.

A főrendiházban hasonlóan a képviselői házhoz összezsapnak a magyar és román érdekek. Bár mindezt nyájasan teszik, mégis kidomborodnak az egymással szembeni ellenérzések. Szabó Jenő²¹ munkapárti tag szólalt fel elsőként az 1913. jún. 20-án tartott vitában. Hasonlóan a képviselőházi magyar felszólaláshoz elmondja, hogy régi szükséglete a magyar görög katolikus híveknek egy új egyházmegye felállítása. Érinti a románok által sérelmezett kialakítási módot. Véleménye szerint azonban épp ellenkező a helyzet, mivel sok magyar anyanyelvű, szám szerint 120 000 görög katolikus marad így is a régi egyházmegyéken belül. Ezt látva is abszurdnak tartotta Pop Cs. István feltevését, hogy a román fél kárára történne a hajdúdorogi egyházmegye felállítása. Legfőbb indoka pedig erre

²⁰1865-ben Budapesten született. Budapesten szerez jogi diplomát, amit követően párizsi, londoni és freiburgi egyetemeken természettudományi előadásokat hallgatott. A pénzügyi irodalomban elmélyült, amit az MTA is jutalmazott. A Nemzeti Munkapárt tagja volt. 1913-ban lett a vallás- és közoktatási miniszter. 1939-ben halt meg. Online: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al910_15/308.htm (Elérés dátuma: 2010. október 15.)

²¹1843. szeptember 30-án született Fancsikán, Ugocs megyében. Jogi és közgazdaságtudományi tanulmányait Budapesten végezte. Politikai pályafutása kezdetén a közlekedésügyi tárcának segített. Később elkötelezett híve lett a hajdúdorogi egyházmegye felállításának. 1900-ban ő vezette a görög katolikus zarándoklatot a pápához. 1896-ban nevezte ki Ferenc József a főrendiház tagjává. 1921-ben halt meg. Online: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al910_15/308.htm (Elérés dátuma: 2010. október 15.)

az volt, hogy Pop Cs. István által készített statisztika nem megfelelő, hiszen a „horvát recepthéz” hasonlóan a románul beszélő magyar anyanyelvűeket egyszerűen románoknak veszi. Mindezek ellenére nem tartotta sérelmesnek, hogy a magyar görög katolikus liturgiát csak ó-görögül lehet tartani, mert a magyarok jelentős része a római katolikus egyházhoz tartozik és mivel ott sem lehet magyar nyelvű a liturgia, így nem megszégyenítő, ha a görög katolikusoknál sem az.

Hosszú Vazul²² román püspök válaszolt Szabó Jenő felszólalására. Nem kívánt belefolyjni statisztikai vitákba, mégis kijelentette, hogy a román egyházmegyékben csupán 40- 50 000 magyar anyanyelvű él. Sérelmesnek csak azt találta, hogy az új egyházmegye kialakításánál a román félt nem kérdezték meg. Arra kérte főrendiházi tagokat, hogy azokat a részeket, melyek románoknak vallják magukat, csatolják vissza.

A vitába bekapcsolódott Csernoch János esztergomi érsek is. Hozzászólása nem hordozott magában túl sok érdemi információt, csupán nyomatékosította, hogy valóban két ellentétes statisztika van az ellentétes érdekeknek megfelelően. Elismerte, hogy óvatosabban kellett volna a kiszakítást végrehajtani, de úgy érezte, hogy mégis ez volt a megfelelő megoldás. Ehhez a véleményhez csatlakozott Jankovich Béla is. Tisza István miniszterelnök zárta le a vitát, amely tulajdonképpen megoldatlan maradt.

Összegezve belátható, hogy a hajdúdorogi püspökség létrehívásakor csak meddő nemzetiségi vitát okozott az egyháznyelvi „reciprocitás”, és az új egyházmegyébe beosztott egyes egyházközségek revíziójának követelése. A román és a magyar fél is a neki kedvező statisztikai adatokkal próbált érvelni. Bárhogy is tettek a törvényt elfogadták. Alig, hogy ez megtörtént, a románok részéről atrocitásoknak lett kitéve újonnan felállítandó püspökség. Ennek a legemlékezetesebb mozzanata, amikor a néhai Jackovics Mihály püspöki vikáriust súlyosan inzultálták román hívek. Papp Antal, a munkácsi görög katolikus püspök megkérte Jackovicsot, hogy járja be azon románok lakta településeket, amelyek a felállítandó görög katolikus püspökséghez fognak tartozni. A vikárius eleget is tett a kérésnek. Számos faluban

²²1866-ban született. Bölcsészeti és hittudományi tanulmányait Rómában végezte el. 1903-ban nevezték ki lugosi görög katolikus püspökké. Online: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al910_15/27.htm (Elérés dátuma: 2010. október 15.)

meztámadták, Kismajtényban pedig kövekkel dobálták meg. Az ügyben érintett papokat ugyan letartóztatták, de csakhamar szabadlábra kerültek.²³ Talán, ha akkor komolyabban veszik a románok ellenszenvét, és megpróbálnak tenni ellene, akkor nem történik meg a püspök elleni merénylet.

Kitartásban a siker

Miklós István, a hajdúdorogi egyházmegye első püspöke 1857. augusztus 22-én született Zemplénrákócon. Teológiai tanulmányait Ungváron kezdte 1877-ben, amelyet 1883-ban Budapesten fejezett be. 1884-ben szentelték fel pappá. Hat évvel később XIII. Leó pápától pápai kápláni kinevezést kapott. 1894-ben került a sátoraljaújhelyi püspökség élére. Bekapcsolódott a Görög Katolikus Szeretők Magyarok Országos Bizottságának munkájába, melynek legfőbb célja, hogy a liturgiát magyarul is el lehessen végezni. 1900-ban ő is tagja volt a már említett római zarándoklatnak. 1905-ben zempléni fő esperessé nevezték ki, két évvel később megkapta a Ferenc József rend lovagkeresztjét. Miután Ferenc József elfogadta a hajdúdorogi egyházmegye felállításáról szóló törvényt, 1913. áprilisában maga a király nevezte ki az új egyházmegye élére. 1913. október 5-én szentelték fel püspökké. Jelmondata kiválasztásánál szimbolizálni akarta azt a harcot, amely több évtizeden át folyva, kudarcoktól tarkítva ért révbe, és született meg a hajdúdorogi egyházmegye. Úgy vélte, hogy a békés építkezések ideje következik ezután, nem sejtette, hogy mi készül ellene, mi készül a magyar görög katolikusok ellen. 1914-ben bombamerényletet kíséreltek meg a püspök ellen. A püspök szerencsésen túlélte, de három munkatársát veszítette el. Ezt követően kezdett volna hozzá az új egyházmegye közigazgatásnak megszervezéséhez, de az élet közbeszólt, előbb az első világháború miatt kellett megszakítania tevékenységét, majd a trianoni békeszerződés okozta területelcsatolások okán le kellett mondania a gyulafehérvári –fogarasi tartományból 1912-ben elcsatolt magyar egyházközségekről. A Magyarországon maradt görög katolikusok száma a korábbi 10%-ról lecsökkent 2%-ra. Mindez komoly lelki törést okozott a püspök

²³A magyar püspökség vértanúi. *Debreczeni Újság* 1914. február 25. 1-2.

életében, helyzetét pedig nem javította az új politikai rendszer sem, nem tudott azonosulni a Horthy-rendszerrel.²⁴

A nagyságát bizonyítandó álljon itt most néhány sor, amelyet a debreceni merénylethez kapcsolódóan mondott el: „Mondhatom román nyelvű papjaimmal mindenkor a legkellemesebb volt az érintkezésem, többet asztalomnál vendégül is láttam, és legszívélyesebben vettem búcsút tőlem. Ezért is mondtam és állítom most is, hogy az én egyházmegyéim egyetlen híve sem gyanúsítható a gyalázatos merényletben való bűnrészességgel.”²⁵

Az első hajdúdorogi püspök 1937. október 29-én halt meg. Örök nyugalomra a máriapócsi kegytemplom kriptájába helyezték.

Robbanás

Előzmények

Alázatos levél érkezett Miklósy István püspökhöz a robbanást megelőző héten:

Csernovicz Bukovina

Steingasse No. 129.

Méltóságos püspök Úr!

Van szerencsém ez által Méltóságodra rendelkezésére 100 koronát küldeni azon kérelemmel, hogy-e kis ez összeg Méltóságod tetszése szerint vagy a szegéniek vagy a temploma javára használtassék. Kérjük még, hogy ünnepkor, amikor lehetséges a szent misében János, Teréz és Mária drága elhunytainkat említettetni méltóztassék. Egyúttal van szerencsém Méltóságod személyes használatára egy leopárd bőrt, temploma javára pedig aranyozott ezüst gyertyatartót küldeni. Áldja meg a szent atya a hosszú és a hűséges életre a nagykárolyi származásu

Kovács Anna²⁶

Amint a levélben is láthatjuk, egy szívélyes gesztust akart tenni egy hívő. Semmi nem utal

²⁴A Horthy-rendszer sajátossága volt, hogy bőkezűen bánt és szívesen adakozott a nagy egyházak számára, de mostohán bánt a kicsiny, olykor politikailag megbízhatatlannak tartott vallási kisebbségekkel. Miklósy István püspök ennek okán nem tudott a meglévő politikai rendszerrel együttműködni.

²⁵Miklósy István püspök a merényletről. *Debreczeni Újság*, 1914. február 27.

²⁶A merénylő levele. *Debreczeni Újság*, 1914. február 24. 1.

arra, hogy merényletet kívánt elkövetni a feladó.

A robbanást követő napon Debreczeni Újság adott hírt a levélről, amelyet kommentált is: „Az írás művelt kéz írása; aki írta tud franciául, tud németül, tud magyarul is, de nem tud jól és helyesen írni magyarul. Az alázatos hang és a cinikus guny, a hibátlan francia és német nyelvtudás és a magyar helyesírással való hadilábon-állás, a női név mögé történt rejtőzködés elárulja a küldőt, akiben lehetetlen föl nem ismerni az alattomos, bosszút álló magyarországi származásu oláht...”²⁷ A szerkesztő sorai már a robbanás másnapján megjelölte az elkövető nemzetiségét, de ahogyan ezt látni fogjuk, a nyomozóhatóságok egy része nem kívánta ezt elismerni.

Az ígért csomag február 22-én, vasárnap este érkezett Bukovina felől. Február 20-án adták fel a csernovitzi 1. szám alatti postahivatalban. A küldemény téglalap alakú faládát sejtetett. Hossza 60-70 centiméter, szélessége és magassága 30-40 centiméter körüli volt. Súlya 2300 gramm. Tartalma a leírás alapján ajándéktárgyak 1300 korona értékben. A csomag magyarul volt megcímezve az alábbi módon: „Méltóságos görög katolikus püspöknek Miklóssy Istvánnak.”²⁸ Szina Sándor postás kocsin szállította ki a küldeményt február 23-án délelőtt 10 óra körül az Iparkamara épületének, 1. emeleti püspöki szobájába, amely balkonnal nyílt az utcára. Miklósy átvette a csomagot, de mivel sürgősen telefonálnia kellett Nyíregyházára, távozott a szobából és kérte Kriskó Eleket, hogy bontsa fel a csomagot. A szobában ekkor Kriskó Elek, írnokon kívül tartózkodott még Jackovics Mihály püspöki vikárius, Slepkovszky János püspöki titkár, dr. Csath Sándor egyházmegyei ügyész és a felbontás közben lépett be a szobába Dávid József ügyvédbojtár. Csath és Kriskó a csomagolásként funkcionáló leopárdbőrt fejtette le és terítették a földre a dívány elé. Slepkovszky eközben egy baltát vett elő, hogy azzal nyissa fel a dobozt. Amint belevágott, hatalmas detonáció következett be.

Halottak

A csomaghoz legközelebb álló Slepkovszkyt és Jackovics Mihályt darabokra tépte a robbanás, szörnyethaltak. A rendőrség által elrendelt orvostani boncolás megállapította, hogy Slepkovszky János teste gyakorlatilag cafatjaira hullott. Borzalmasan összeroncsolódott és összeégett a teste. Egyes testrészei, így a fej, az arc, az agy, végtagjai hiányoztak. A bőr a test elülső oldaláról eltűnt. Belső szervei megsemmisültek, bordái összetöredeztek, gerincoszlopa

²⁷A magyar püspökség vértanui. *Debreczeni Újság*, 1914. február 24. 1.

²⁸Uo.

több helyen is eltört. Jackovics Mihály koponyája hiányzott, épen maradt az agya, az arca, hiányzott viszont a jobb alkar és az elülső hasfal, a has összes szerve a hasüregből kilátszott. A szobában tartózkodó dr. Csath Sándor a kórházba szállítást követően vesztette életét. Csath a légnyomás hatására terült el a földön, orrán, száján, fülén ömlött a vér. Sebeit dr. Fráter Imre és dr. Kiss Gyula kötözték be. Utolsó szavaiban már csak annyit tudott mondani „Borzasztó, a mellem...”. Holtteste szinte ép maradt, arca égett meg, ami miatt nem is ismerték fel azonnal. A holttesteknek acetilén szaga volt és citromsárgára színeződtek.²⁹ Mivel az Országos Bíróság Művegyészeti Intézete nem volt felkészülve a robbanás kivizsgálására, így további vizsgálatra mintákat küldtek a bécsi Arzenálba, amely igazolta, hogy bombával követték el a bűncselekményt.³⁰

Túlélők

Kriskó Elek összeégett, több sebből vérzett, reverendáját a robbanás letépte, csoda, hogy életben maradt. Dávid József összeégett, szeme megsérült, másfél év múlva halt meg a szerzett sebek miatt. Az épületben lakók közül is többen megsebesültek. Többek közt Szívós Zsuzsanna szakácsnő belső sérüléseket szenvedett. Klár Andorné, akire a fal omlott rá, aránylag könnyebben sérült. Molnár Ilona hivatalnoknő saját lakásán sérült meg. Lábukon sebesültek Mezei Béla leánya és cselédje. Julow Viktorra a mennyezett hullott rá. Az épület előtt a robbanás pillanatában elhaladók közül is többen megsérültek. Görgey Sándor írnoknak vasszilánk állt a fejébe, üvegszilánkoktól sérült meg Pesze Miklós fűszerkereskedő. A merényletnek 3 halotton kívül 7 súlyos és 26 könnyebb sérültje volt.³¹ A támadás igazi célpontja, Miklósy püspök néhány szobával távolabb tartózkodott a robbanás idején, ennek köszönhető, hogy szerencsésen megúszta a merényletet.

Az országgyűlés reakciója

A merénylet az egész országot megdöbbenettette. Az országgyűlés érezte, hogy reagálnia kell. 1914. február 26-án a főrendek ülésén Jósika Sámuel³² báró szólt a

²⁹Mit találtak a hullákban? A boncolás eredménye. Debreczeni Újság 1914. február 26.

³⁰Katkó Márton Áron: Az 1914-es debreceni merénylet In: *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles*. Végheő Tamás. Nyíregyháza. Collectanea Athanasiana I/3. 2010. 289-321. 294.

³¹Dr. Szűcs Ernő: A debreceni bombamerényletről In: *Csokonai Kalendárium*. Debrecen. Csokonai Kiadó, 1988 122-123.

³²Jósika Sámuel báró 1848. augusztus 23-án született Salzburgban. Jogi tanulmányokat folytatott Pozsonyban és Kolozsváron. 1889-ben a főrendiház életfogytiglani tagja lett. 1885-ben Kolozs megye főispánjává nevezték ki,

jelenlévőkhez. „Méltóságos főrendek! Országszerte, és bizonyára a művelt világon mindenütt a legnagyobb megdöbbenést keltette az a merénylet, amely folyó hó 23-án Debreczenben a nemrég létesített hajdu-dorogi görög-katholikus püspökség helyiségeit olyan rettenetes catastropha színhelyévé tette. Bármilyen legyen is a merénylet indító oka, kárhozzátására nem találhat elég erős szót a felháborodott emberi érzés. Csak mély részvétünket fejezhetjük ki a merénylet nagyszámú áldozataival szemben és hálánkat a gondviselészerű véletlenért, amellyel az új egyházmegye érdemes főpásztorának életét megóvta.”³³ Továbbá javasolta, hogy Miklósy István „a főpásztori működésének kezdetén ilyen rettenetes megpróbáltatásban részesült püspök ur-őméltósága előtt ezen érzelmeinket részvétiratban tolmácsolja.”³⁴ Amint látjuk a főrendiház részéről nincs indokkeresés, hogy ki miért is követte el a merényletet, nem úgy a képviselőházban, ahol 1914. március 2-án tárgyalták a debreceni merényletet, és itt már nem csupán a részvétnyilvánítás történik meg, hanem a felelősök megnevezésére is sor került. Szász Károly elnök nyitotta meg az ülést és kérte a tisztelt házat, hogy „a merénylet felett érzett megdöbbenésének és felháborodásának, az áldozatok és családtagjaik iránt való mélyszégyen részvétének és a püspök úr szerencsés megmenekülése feletti őszinte örömeinek jegyzőkönyvében kifejezést adjon és minderről a püspök urat az elnökség útján értesítse.”³⁵ Az elnök úr felkérésére Polónyi Géza³⁶ a képviselőház tagjait kérte, hogy „az áldozatokat, a vértanúkat név szerint, mint a nemzet vértanúit tekintsük, emléküket jegyzőkönyvileg örökítsük meg és mint ilyeneket a nemzeti kegyelet oltalma alá helyezzük.”³⁷ Továbbá nyíltan

de erről 1888-ban lemondott. 1895-től Ferenc József belső tanácsosa lett, amelyről 1898-ban lemondott. Online: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al910_15/158.htm (Elérés dátuma: 2010. október. 16.)

³³ *Főrendiházi napló, 1910. III. kötet 1913. május 5–1914. április 21.* 101.

Online: <http://www3.arcanum.hu/onap/opt/a090302.htm?v=pdf&q=BKMK%3D%28FN-1910-52%29&s=SORT&m=0&a=rec> (Elérés dátuma: 2010. október. 16.)

³⁴ Uo.

³⁵ *Képviselőházi napló, 1910. XXII. kötet 1914. január 28–március 12.* 260.

Online: <http://www3.arcanum.hu/onap/opt/a090302.htm?v=pdf&q=BKMK%3D%28KN-1910-514%29&s=SORT&m=0&a=rec> (Elérés dátuma: 2010. október. 16.)

³⁶ Polónyi Géza Zsitvatéken, Bars megyében született 1848. április 3-án. Jogi diplomát szerzett 1869-ben és 1872-től Budapesten ügyvédként tevékenykedett, híres bűnügyi védő volt. Képviselőnek először 1884-ben választották meg Szolnokon függetlenségi programmal. A véderővitát követően az ellenzék vezéralakjává vált. A függetlenségi és 48-as párt tagjaként a Ház igazságügyi bizottságában foglalt helyett. Ebben a minőségében emelt szót többek közt 1901-ben Ferenc Ferdinánd trónörökös házasságának becikkelyezéséről szóló törvényjavaslat idején. Az ellenzék vezetőjeként szállt szembe Tisza Kálmánnal, a Szapáry-, a Bánffy- és a Széll- kormányral is. 1906-ban tevékeny részese volt a kormány és a király megbékélésének, ezt követően igazságügyi miniszter lett, amelyről 1907-ben lemondott.

³⁷ *Képviselőházi napló, 1910. XXII. kötet 1914. január 28 –március 12.* 261.

kijelentette, hogy „igenis, a nemzeti közvélemény ébren tartassék az iránt, hogy bárki legyen is a fizikai tettes ebben a dologban, az értelmileg, politikailag és erkölcsileg felelős egyéneket abban az ultra román táborban kell keresnünk akik hónapok óta lázítottak a magyar nemzet ellen ezen hajdudorogi püspökség kérdésében.”³⁸ Polónyi románellenes kijelentésére megindult a zúgolódás a teremben. Indítványát a baloldal éljenezve fogadta, míg érthető módon Pop Cs. István azonnal tiltakozásának adott hangot. A román nemzeti komité részéről Vajda János³⁹ kívánta megvédeni a pártot és a román nemzetet. Kijelentette, hogy a problémát a nemzetiségi kérdés szőnyeg alá söprése okozza, „amely nemcsak a román és a nem magyar nemzeteknek létkérdése, hanem amely a magyar nemzetnek és Magyarországnak létkérdése is”.⁴⁰ Az ellenük – román származásúnak vélik az elkövetőt- felhozott vádak teljes mértékben elítéli, és úgy gondolta, hogy a merényletet pártpolitikai szempontból használták ki, „hogy tönkretegyék mindazt, ami eddig a békülékeny hangulat érdekében munkáltatott.”⁴¹ Polónyi vitába szállt Vajdával, azonban ezt a házelnök rövidre zárta és közölte a képviselőházzal, hogy Polónyi javaslata értelmében a merénylet áldozatait név szerint fogják bejegyezni.

Ezek után fontosnak tartom, hogy képet kapjunk a román sajtó reagálásáról is. Az alábbiakban 1914. március 12-én Sággy Gyula⁴² által a képviselőházban idézett Romanul című folyóirat sorait olvashatjuk: „Mindenki könnyen elképzelheti, hogy milyen hatása lesz a katasztrófának sok román községben, melyet erőszakkal elvettek a román egyháztól. Isten csapása ez, amely ritkán bizonyosodott be ily hangzatos módon, mint most. A kismajthényi szomorú hőst, Jaczkovich vikáriust, aki annyi román hívének békéjét feldúlta, utolérte a büntetés és pedig

Online: <http://www3.arcanum.hu/onap/opt/a090302.htm?v=pdf&q=BKMK%3D%28KN-1910-514%29&s=SORT&m=0&a=rec> (Elérés dátuma: 2010. október. 16.)

³⁸Uo.

³⁹Vajda Sándor 1872. február 27-én született a szolnok megyei Alparét községben. Bécsben szerzett orvosi diplomát. A román nemzeti komiténak volt a tagja 1897-től. Élénken támogatta a román nemzetiségi politikát. Görög-katolikusként annak volt a híve, ha létrejön a katolikus autonómia, akkor a román görög-katolikusok térjenek át a görög keletre. A magyar görög-katolikus egyházmegye létrehozását ellenezte. Online: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al910_15/457.htm (Elérés dátuma: 2010. október. 16.)

⁴⁰*Képviselőházi napló, 1910. XXII. kötet 1914. január 28–március 12.* 262. Online: <http://www3.arcanum.hu/onap/opt/a090302.htm?v=pdf&q=BKMK%3D%28KN-1910-514%29&s=SORT&m=0&a=rec> (Elérés dátuma: 2010. október. 17.)

⁴¹Uo.

⁴²1844-ben született a borsod megyei Edelényben. Jogi tanulmányait Budapesten, Pozsonyban és Bécsben végezte el. 1884-ben választották meg először képviselőnek. Majd 1910-ben a függetlenségi és 48-as párt tagjaként lett képviselő. 1870-től 1914-ig tanított a Pesti Egyetemen. 1916-ban halt meg. Online: http://www.ogyk.hu/ekonyvt/mpgy/alm/al910_15/406.htm (Elérés dátuma: 2010. október. 17.)

sokkal hamarább, mint ahogy azt az ember előre láthatta. A próféta mondása szerint nagyok az Istennek csodái. A Magyarország szívében elhangzott robbanást valóban nemcsak Ausztria-Magyarországon fogják meghallani, hanem egész Európában és a robbanás fényénél az egész kontinens jobban betekinthez majd a nálunk uralkodó állapotokba. A debreczeni bomba visszhangzani fog a római Vatikánban is, ahol könnyen elképzelhető gondokat fog ébresztetni. Nem egy esemény volt ez a bomba, hanem csak egy szimptoma.”⁴³ Az idézet önmagáért beszél, a román nemzet minden bizonnyal jogosnak tartotta a merényletet, és azt, mint Isten csapását aposztrofálták. A beszédéből kiderült az is, hogy a román sajtó kiállt a merénylet igazságossága mellett, hiszen mindennek az oka a hajdúdorogi egyházmegye létrehozása volt.

Ahogy az már az egyházmegye létrehozása körül kialakult országgyűlési viták is mutatták, a román és magyar képviselők nem tudtak egymással kiegyezni. Míg a magyarok a merénylet kapcsán a román nemzetet tartják felelősnek, addig a román képviselők a magyarokat. Közben megy az egymásra ujjal mutogatás és a gyűlölködés, nem tesznek egyetlen lépést sem a megbékélésre, amely elkerülhetővé tehetné volna a történeteket.

Nyomozás

A nyomozás megkezdése

A robbanást követően a rendőrség, élén Rostás Iván rendőrfőkapitánnyal a helyszínre vonult, a Werbőczy utca 2. szám alá. Az eléjük táruuló szörnyűséges pusztítás megdöbbentette a kitérkezőket. Az épületben a püspöki hivatal, ez a ház félemelete volt, utcai oldalfala kidőlt. Leomlott számtalan választófal, több mennyezet leszakadt, ajtók, ablakok forgácsá lettek. A levegőben kesernyés szag terjengett. Természetesen megkezdődtek a találgatások, hogy mi okozhatott ekkora rombolást. Első körben a fűtőrendszer meghibásodásából bekövetkezett gázrobbanást feltételezték. A kitérkező Baáry Jenő tartalékos tüzértiszt azonban megállapította, hogy a kesernyés szag, valamint a detonáció okozta deformációk egyértelműen valamilyen robbanóanyagot feltételeznek. Ezt alátámasztotta, hogy a nyomok

⁴³*Képvisezőházi napló, 1910. XXII. kötet 1914. január 28–márczius 12. 519.*

Online: <http://www3.arcanum.hu/onap/opt/a090302.htm?v=pdf&q=BKMK%3D%28KN-1910-520%29&s=SORT&m=8&a=rec> (Elérés dátuma: 2010. október. 17.)

vizsgálásánál ekrazit⁴⁴ részecskéket találtak. A szakértők elmondása szerint, „ennyi robbanóanyaggal az egész utcát fel lehetett volna robbantani és ha pincében, vagy zártabb helyen történt volna a robbanás, az egész ház sor összedőlt volna”⁴⁵ Ehhez képest szerencsésnek mondható az épületben keletkezett kár mértéke. Minden bizonnyal az elkövetők biztosra mentek, és inkább a kelleténél jóval nagyobb bombát készítettek, mutatva, hogy mindenképpen elakarták pusztítani a célpontjukat. A rendőrség által megkérdezett postás, Szina Sándor szavai is robbanóanyag közreműködését sugallták: „Rettenetes kérem, azt hiszem, hogy a bomba volt abban a csomagban, amelyet a püspök úrnak kézbesítettem.”⁴⁶ A szakértői megállapítás, valamint a postás vallomása elegendő volt a nyomozóknak, hogy a kézbesített ajándék megmaradt részeire fókuszáljanak. Sajnálatos módon nem túl sok minden maradt belőle. A tanúvallomásokból tudták viszont, hogy a doboz egy leopárdbőrrel volt becsomagolva, de annak nyoma sem volt a helyszínen. Felmerült a kérdés, hogy hová tűnhetett. Mile Pál a sérültek után ment a kórházba, és ott Jackovich tetemén megtalálta. A bőr szinte teljesen épen maradt és ennek köszönhetően február 26-ára sikerült is előrelépni. A nyomozók szerették volna megtudni, hogy hol vásárolhatták az elkövetők a leopárdbőrt. Ennek érdekében szakértőként bevonták a nyomozásba Bosznay István kereskedőt, aki könnyedén megállapította, hogy a leopárdbőr valójában egy utánzat csupán, aminek az alapja kecskebőr. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy a bőrön található jelzés épen maradt. A jelzet több részből épült fel. Legfelül A0032, alatta két kínai jel, ez alatt pedig keleties rajz volt látható. Bosznay el tudta mondani, hogy a jelzet alapján külföldön gyártották és minden bizonnyal bécsi, berlini, vagy hamburgi kereskedőtől vásárolták meg. A nyomozók sokszorosították a jelzetet és elküldték külföldi hatóságoknak.⁴⁷

Megkerült a csomag kísérő levele is, amelynek meg tudták nézni a feladási helyét. A postafőnökségnél megkeresték, és az alábbi felirat volt olvasható rajta a címzésben: Magyarország – Ungária. Ez elárulta a merénylő, avagy merénylők származását, hiszen köztudott volt, hogy hazánk elnevezése románul Ungária. A levelet visszakövelték a feladó postáig, így fény derült arra – ahogyan már ezt korábban is jeleztem-, hogy a csomag Csernovitzból érkezett.

⁴⁴Gyűrűs nitrovegyület.

⁴⁵Milyen volt a pokolgép? *Debreczeni Újság*, 1914. február. 24. 4.

⁴⁶A robbanás. *Debreczeni Újság*, 1914. február 24. 1-2.

⁴⁷A kecskebőrön kínai jelek vannak. *Debreczeni Újság*, 1914. február 27. 2.

Gáthy Bálint, a királyi ügyészség vezetője február 24-én közleményt adott ki a nyomozás megkezdéséről. Kijelentette, hogy táviratot küldött a csernovitzi (osztrák) hatóságoknak, hogy kezdjék meg a nyomozást, ugyanakkor közölte, hogy magyar detektívek is fognak nyomozni Csernovitzban. Ugyanezen nap Rostás István a sajtón keresztül közölte, hogy szó sincs nemzetiségi merényletről, tehát nem a magyarság ellen irányult ez a szörnyűséges tett, hanem minden bizonnyal politikai indíttatású volt, melynek egyetlen célja Miklósy püspök elpusztítása lett volna, ezzel jelezve, hogy a románok számára elfogadhatatlan az újonnan megszervezett hajdúdorogi egyházmegye. Ugyanakkor a sajtó és a nyomozóhatóságok részéről, bár voltak fejlemények, egyelőre csak találgattak, hogy kik lehetnek az elkövetők és milyen indíttatásból követték el tettüket. Az ellenzéki sajtó a hajdúdorogi egyházmegyével szemben fennálló román ellenérzésének, továbbá Tisza István megfeneklett paktumtárgyalásainak⁴⁸ tudta be.⁴⁹ A kormánypárti lapok a máramarosi skizmapert és az ezzel kapcsolatos orosz érdekeket jelölték meg a merénylet okául.⁵⁰

Február 24-én este a Magyar Távirati Iroda Csernovitzból távirati jelentést kapott, melyből egyértelműen kiderült, hogy február 19-én a csernovitzi Imperiál szállodában szállt meg két férfi, akik február 20-án, pénteken utaztak tovább, de elutazásuk előtt 100 koronát és egy szépen becsomagolt dobozt adtak fel Debrecenbe. A két férfi és immáron gyanúsított az Imperiál vendékönyve alapján Mandasescu Silvio jassii artista és Avram Tódor jassii kereskedők voltak.⁵¹ A hotel dolgozóinak köszönhetően elkészült a személyleírásuk is. Mind a két férfi magas termetű, az egyik barna hajú, monoklis, a másik szőke, rövid angol bajusszal, és 30-40 év körüliek voltak.⁵² A távirat érkezte előtt Gáthy nem gondolta, hogy oláh nemzetiségi kérdésről lenne szó, de az új fejlemények tükrében már elképzelhetőnek

⁴⁸Tisza István gróf miniszterelnök kibékülési folyamatot kezdeményezett a románokkal. 1913 októberében javasolta a nemzeti komiténak, hogy hívjanak össze egy nemzeti értekezletet, ahol a magyar kormány és a komité megtárgyalhatná a béke feltételeit. 1914. februárjában ült össze a tanács, de nem járt sikerrel. 1914. február 17-ei határozat értelmében a komité nem fogadta el Tisza javaslatait. Úgy ítélték meg, hogy a felkínált feltételek csak gazdasági és közigazgatási engedményeket tartalmaznak, de nem foglalják magukban az áhított autonómiát.

⁴⁹Oláh pokolgép Debrecenben. *Magyarország*, 1914. február 24. 5.

⁵⁰Bombamerénylet Debrecenben. *Budapesti Hírlap*, 1914. február 25. 4.

⁵¹Katkó Márton Áron: Az 1914-es debreceni merénylet In: *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles*. Végheő Tamás. Nyíregyháza. Collectanea Athanasiana I/3., 2010. 289-321. 296.

⁵²Mandasescu Silvio és Avram Tódor Debrecenben jártak. *Debreczeni Újság*, 1914. február 26. 5.

tartotta, hogy román bűnelkövetőkkel állnak szemben.⁵³ Ezt követően a Debreceni Főügyészség közözlőlevelet bocsátott ki Mandasescu Silvio és Avram Tódor ellen.

A Csernovitzi nyomozás vezetője Medwed rendőrfőnök és Neubeck rendőrfőbiztos volt. A munkában részt vett a csernovitzi rendőrség és a bukovinai helytartóság politikai rendőrsége is. A csernovitzi hatóságok hamar megállapították, hogy csak az egyik férfi érkezett Romániából, a másik Oroszországból utazott a találkozóra. Minden valószínűség szerint találkozásukat követően Csernovitzban tervelték ki a merényletet. A nyomozás megállapította, hogy Ickaninnál a rendőrök a két merénylőt feltartóztatták, de azok miután felmutatták érvényes útleveleiket szabadon távozhattak.

A román nemzetiségi párt bizottsága értesülve a gyanúról, hogy románok követhették el a bűncselekményt tiltakozásának adott hangot, és kijelentette, hogy a merényletben nem vett részt sem magyarországi, sem pedig erdélyi román. Minden bizonnyal nem véletlen, az sem, hogy a romániai nyomozásról Ion I. C. Bratinau román és Vasile G. Mortun román belügyminiszter is folyamatos jelentést kért.⁵⁴ Vélhetően tudták, hogy amennyiben valóban bebizonyosodik, hogy románok követték el, akkor annak előre beláthatatlan hatása is lehet az amúgy is elmérgesedő magyar-román kapcsolatra.

Debreceni tanúvallomások, kik lehetnek az elkövetők?

A debreceni rendőrség felhívására többen is önként jelentkeztek, hogy vallomást tegyenek, ezzel segítve a tettesek elfogását.

Epstein Izidor, kereskedő február 25-ei elmondásából kiderült, hogy a merénylet előtt körülbelül 6-8 héttel megfordult nála egy magas, fess férfi, aki sapkát akart vásárolni. Érkeztékor mutogatva adta a kereskedő tudtára, hogy mit is szeretne. Epstein észrevette, hogy románul beszél és szóba elegyedett a férfival. Kiderült, hogy boxoló-bajnok a rejtélyes idegen, és azért érkezett Debrecenben, mert a moziban fog fellépni artista számával. A kereskedő által adott személyleírás szinte megegyezett a csernovitzi hatóság által megküldött személyleírással.⁵⁵

Február 25-én a rendőrség tanúként hallgatta ki Bottó Kornél kereskedőt. A kereskedő vallomása alapján kiderült, hogy a két gyanúsított férfi már január 7 és 9. között is

⁵³A debreceni gyilkosok oláhok. *Magyarország*, 1914. február 25. 7.

⁵⁴Romániai nyomozás. *Budapesti Hírlap*, 1914. február 26.

⁵⁵Aki beszélt a merénylővel. *Debreczeni Újság*, 1914. február 26. 4.

Debrecenben tartózkodtak. A Frehnor szállodában szálltak meg, és ott találkozott velük a tanú. Elmondása alapján boxolónak adták ki magukat és tolmácsi munkát ajánlottak neki, mivel nem tudtak magyarul. Bottó Kornél számára feltűnt, hogy élénken érdeklődtek a politikai és egyházi viszonyok irányt. Többek közt kérdezősködtek a felől, hogy élnek-e románok Debrecenbe, hogy megérkezett-e már az új görög katolikus püspök, ha igen, akkor hol található a rezidenciája.⁵⁶

Francsek József, debreceni zongorahangoló, fanatikus rományűlölő február 27-én jelentkezett a rendőrségen és vallomást kívánt tenni Mandasescu ellen. Állította, hogy ő ismeri a férfit, hiszen amíg Romániában dolgozott, többször is látta a férfi arcképét plakátokon, aki Romániában hosszú éveken át, mint mandulista artista dolgozott. Elárulta, hogy a férfi eredeti neve szerinte nem Mandasescu, hanem Mandalescu. Francsek József túlbuzgósága a nyomozás során kárára vált. Kiderült ugyanis, hogy levelet küldött Tisza István miniszterelnöknek. A levelében úgy vélekedett, hogy „kegyelmességed legutóbbi akcióját a román paktum ügyében rendkívül károsnak és veszedelmesnek”⁵⁷ tűnt. Romániai utazásaira utalva pedig leírta, hogy látta „azt az izzó gyűlöletet, mellyel a románság a magyar nemzet ellen viseltetik”. Kijelenti, „ha mi románokkal paktálunk... ..az lesz az eredménye, hogy elveszik Erdélyt tőlünk.”⁵⁸ Minden bizonnyal volt igazságtartalma sorainak, de Tisza István merénylőnek vélte, ezért 3-4 detektívet állíttatott rá és március 2-án házkutatást is elrendeltek. A rendőrség Tisza félelmeit kétesen ugyan, de alátámasztotta, mivel a férfi lakásán a romániai Breiából küldött leveleket kapott. Francsek azzal védekezett, hogy az édesanyjától kapta, de ennek ellenére házi őrizetben maradt.⁵⁹ Valószínűsíthetően a miniszterelnök tévesen ítélte meg a helyzetet, és Francsek valóban igazat állított, de az ügy komolysága miatt nem mehetek el szó nélkül a zongorahangoló tette mellett, főleg annak tükrében, hogy március 2-án már tudták, hogy az elkövetők óriási előnyre tettek szert. De ha még bűnös is lett volna, a Debreczeni Újság védelmébe vette, amikor „rajongó lelkű ártatlan ember”-ként megnevezve adta hírül Francsek József történetét.

Amint láthattuk a vallomásokból kiderült, hogy az elkövetők nem felkészületlen kis ficsúrok. Megtartották a terepszemlét, mutatva elszántságukat, hogy nem kívánnak rossz címre bombát

⁵⁶Bottó Károly kereskedő vallomása. *Debreczeni Újság*, 1914. február 26. 5.

⁵⁷Levél Debrecenből Tisza Istvánhoz. *Debreczeni Újság*, 1914. március 3. 4-5.

⁵⁸Uo.

⁵⁹Uo.

küldeni, hanem a megfelelő helyen a megfelelő embert akarják kiiktatni.

A budapesti és bukaresti rendőrség bekapcsolódása

A budapesti detektívek átvették az irányítást a debreceniektől. Élükön Nagy Károly állt, aki budapesti társaival együtt utazott el Bukovinába. Egy debreceni nyomozót is magukkal vittek, név szerint Szilvász Bélát, aki azért volt hasznukra, mert remekül beszélt románul. Nagy Károly a sajtón keresztül elmondta, hogy a gyanúsítottak Csernovitzból Bukarestbe utaztak egymástól külön, egyikőjük egy II. osztályú, míg a másik egy nővel III. osztályú kocsin vonaton. Így a nyomozás eljutott Romániáig, ám a detektívek kétségüket fejezték ki, hogy aligha fogják a bukaresti hatóságok kellőképpen kezelni az ügyet, és minden bizonnyal a tettesek megússzák bűnüket. Érdekesség, hogy a Debreczeni Újság 1914. február 28-án már megírja, hogy a román hatóságok, ha el is kapják az elkövetőket alig, ha adják ki. Február 27-én éjjel érkezik a távirat Budapestre Bukarestből, hogy elfogták a tetteseket, Mandasescut és Avramot. Ám mikor igazoltatták az állítólagos elkövetőket és kérték, hogy a bűntény idejére vonatkozólag alibiüket igazolják, a nyomozók megdöbbenéssel vették tudomásul, hogy akiket elkaptak minden bizonnyal ártatlanok. Alighanem csupán felhasználták neveiket. Ebből arra a következtetésre jutott a magyar hatóság, hogy az elkövetők hamis útlevelekkel utazhattak, amiket nem megvesztegetés útján szereztek, hanem üres blanketet önmaguk tölthettek ki és megszerezték ehhez a rendőrségi pecsétet, vagy annak hű másolatát is. A debreceni rendőrség mindezt alátámasztva kiderítette, hogy az Avram Tódor valóban álnév. Erre úgy derült fény, hogy a tanúknak, akik bizton állították, hogy találkoztak a két elkövetővel, megmutatták Avram fényképét, akire senki sem ismert rá a fotón. Igaz ugyan, hogy a rendőrség látókörébe került egy azonos nevű büntettet előéletű férfi is, de az tolvajlásért épp Staniszlauban töltötte büntetését. A nevekhez kapcsolódó adatok alapján a debreceni rendőrség megállapította, hogy álneveket használtak a gyanúsítottak, amelyet már a büntett elkövetése előtt sokkal hamarabb felvettek, hogy fedezzék magukat. Az új fejlemények merész elképzeléseket szültek. A csernovitzi rendőrség egyenes arra a következtetésre jutott, hogy a hamis útlevelek mindenképpen egy háttérből irányító szervezetet jelenthet.⁶⁰ Ennek alapján az elkövetők csak a végrehajtók lehettek, a merényletet nem ők ötlötték ki.

⁶⁰Nyomuk veszett a merénylőknek. *Magyarország*, 1914. február 28. 9.

Bukarest és Csernovitz civakodása

Február 26-án egy véletlennek köszönhetően a bukaresti rendőrök kezére került a Mandasescu álnevet viselő férfi, eredeti nevén Catarau. Az elfogása egy orosz sofőrnek volt köszönhető. A sofőr panaszt tett a bukaresti rendőrségen. Elmondása szerint megegyezett Catarau egyetemi hallgatóval, hogy elviszi Kijevbe, de mivel valami oknál fogva összevesztek, a diák megverte. A rendőrség meglepve vett tudomást arról, hogy Catarau saját pénzen bérelte volna a kocsit Kijevig, mivel tudomásuk volt arról, hogy a férfi néhány hónapja még nyomorúságos körülmények között élt, most viszont szórja a pénzét. Erre alapozva Cataraut a rendőrség letartóztatta.⁶¹

A merénylet másik gyanúsítottja is kézre került. Egy, a Patyomkin⁶² orosz hadihajóról megszökött matróz, Todorov (eredeti nevén Kirilov) volt, akiről szintén kiderült, hogy újabban ő is bátran költekezik, holott korábban szegény élete volt.

A debreceni rendőrség értesült a bukaresti fejleményekről, és azonnali tájékoztatást kért a kollégáktól. Bukarest a kérésnek eleget is tett február 28-án táviratban. Meglepő módon viszont azt közölte, hogy szó sincs arról, hogy Catarau és Kirilov az elkövetők. Véleményük szerint a merénylőket tovább kell keresni, akik Mandasescu és Avram.⁶³ Ámde ismét csavar jön a bukaresti rendőrség részéről, amikor a külföldi lapok riportereit tájékoztatták a nyomozás stádiumáról március elsején. Ázsiójukat növelve elmondták, hogy már február 25-én megkezdték a nyomozást a csernovitzi rendőrség megkeresésére. A csernovitzi hatóságoktól kapott adatok alapján már február 26-án letartóztatták Avram Tódort, aki, a bukarestiek elmondása szerint, hosszú rábeszélést követően önként adta át saját útlevelét Catarauknak. Február 27-én már Mandasescu is kézre került. Mandasescu egyetemi hallgató volt, innen a kapcsolat Catarauval. Catarau megkérte, hogy szerezzen neki útlevelet, mivel Besszarábiába kíván utazni Románia érdekében. Mandasescu vonakodott a kérést teljesíteni, de mégis szerzett egy útlevelet. Avram vallomásában elmondta, hogy Catarauval egy Kirilov nevű orosz ember házában ismerkedett meg. Ennek alapján Kirilov feltehetően az egyik

⁶¹Nyomuk veszett a merénylőknek. *Magyarország*, 1914. február 28. 9.

⁶²1905. június 14-én tört ki lázadás a Patyomkin-páncéloson csatlakozva az Oroszországban meginduló éhezés kiváltotta felkeléshez. A hajó előbb Odesszába, majd innen a romániai Constantába menekült, miután egy romboló vette üldözőbe. Bár elsüllyeszteni nem sikerült, de mivel nem tudott a legénység élelmiszerhez és fűtőanyaghoz, így politikai menedéket kértek Romániától. A hajó később visszakerül Oroszországhoz és részt vett az I. világháborúban.

⁶³Nyomozzák a pokolgépes merénylőket. *Debreczeni Újság*, 1914. március 1. 5.

cinkostársa Catarauinak. Nyilatkozatukat folytatva közölték, hogy a két keresett személy szökésben van. Kiderítették ugyan, hogy a gyanúsítottak, Catarau és Kirilov február 25-én délelőtt még a Minerva szállóban voltak Bukarestben, de miután egy napilapban magukra ismertek, megszervezték szökésüket és este, miután Plojestibe autóval utaztak, 7 órakor expresszvonattal Moldvába távoztak. Ekkor veszett nyomuk. Közleményük végén leszögezték, hogy a két merénylőt azért nem kapták el, mert minden bizonnyal azok már Oroszországba szöktek, tehát célszerű lenne a nyomozást ott tovább folytatni. A bukaresti nyomozók azzal zárták a tájékoztatást, hogy a csernovitzi hivatal hibázhatott, amikor közzétették a sajtóban az elkövetők személyleírását. Természetesen Csernovitz azonnal hátrított, és abszurdnak tartotta a román feltevést, miszerint az elkövetők már Oroszországban lennének. Állításukat arra alapozták, hogy a legközelebbi román- orosz határátlépő (Reni), melyen útlevéllel kelhetnének át, Plojestitől csaknem 200 kilométerre van, és máshol átkelni titokban lehetetlen. Továbbá sérelmezték, azon bukaresti állítást, hogy a sajtó segítségül hívása segítette elő a tettesek szökését. A csernovitzi álláspont szerint a románok kezelték hanyagul a segítségkérést, mivel úgy vélik, hogy a román rendőrség, annak ellenére, hogy már február 24-én megkapták a keresett személyek neveit, nem tettek semmit, azok mihamarabbi előállításáért. Erre a válasza Bukarest a korábitól eltérően tapintatosabban reagált. Corbescu rendőrprefektus közölte, hogy igaz ugyan, hogy február 25-én hajnali három órakor már megkapta a csernovitziak táviratát, de a két személy egyikét, nevezetesen Avram Tódort csak délután sikerült előállítani és mire vallomásában szóba került Catarau neve, addig az elkövetők már kereket oldhattak.⁶⁴ Az egymásnak eső felek láttán nem csoda, hogy a magyar hatóságok kezdtek kissé szkeptikusan gondolkodni a velük együttműködő szervekről. Meglátásom szerint az osztrák nyomozók valóban el akarták kapni a tetteseket, de a román rendőrség az ellentétes nyilatkozattételekkel világosság tette, hogy nem áll szándékában sikerre vinni a nyomozást. Hogy ennek mi lehetett az oka, azt a későbbiekben látni fogjuk.

Újabb körözőlevelek

Március 1-jén a debreceni törvényszék vádpancáca, az 1878. évi V. törvénycikk 278. paragrafusában értelmében három rendbeli gyilkosság elkövetésének alapos gyanúja alapján elfogatóparancsot adott ki a tettesek ellen. Ezzel párhuzamosan Rostás István körözőlevelet

⁶⁴Rejtegetik a merénylőket. *Magyarország*, 1914. március 5. 9.

bocsáttatott ki. A körözőlevél kissé ellentmondásos, mivel a bukaresti nyomozás már kiderítette a tettesek igazi nevét, ennek ellenére az alábbi módon szerepeltek:

Név: Mandasecku Silvio helyesen Ilie Tartareu Orhei de használja a Catarcu vagy Catarau és a Wasiliewicz neveket is.

Név: Állítólag Avram Tódor, valódi néven Chirilew.⁶⁵

Kitűnik, hogy Catarau esetén az álnevét vélték a debreceniek az igazi nevének. Oka minden bizonnyal a korábbi ellentmondásos bukaresti jelentések, amelyek máris célt értek, amennyiben valóban az volt a román rendőrség célja, hogy segítse a tettesek szökését.

Március 3-án a Debreceni Törvényszék vizsgálóbírója 2136. B szám alatt újabb körözési levelet bocsátott ki, Ilie Tartareu Orhei alias Ilie Tartareu Catarau és Chirilew Timofki ellen, azzal a gyanúval, hogy ők adták fel Csernovitzból a bombát. A körözőlevelek ellenére az Igazságügyi Minisztérium március 5-ei távirata már korántsem derűlátó. Igaz ugyan, hogy február 25-én a bukaresti hatóságok letartóztatták az aznapi körözőlevélnek megfelelően Mandasescu Silviot és Avram Tódort, de kiderült róluk, hogy nem ők az igazi tettesek. Erről a román fél tájékoztatta Debrecent, de ennek ellenére az újabb – ahogy láttuk is-, március 1-jei körözőlevél még mindig kétértelmű. Csak március 3-ra vált világossá, hogy Cataraut és Kirilivot kellene letartóztatni, ugyanis a magyar külügyminisztérium csak ekkor kereste fel a román kormányt, hogy eszközöljék ki az igazi tettesek letartóztatását. Ez azért okozott problémát, mert a bukaresti rendőrség úgy érezte elvégezte munkáját, teljesítette a kért feladatot, hiszen letartóztatta Avramot és Mandasescut, az már más kérdés, hogy semmilyen bizonyíték nem volt ellenük.

Összegezve az a helyzet állt elő, hogy a magyar fél értelmezése szerint elfogató parancs Catarau és Kirilov ellen volt mindvégig, míg Mandasescu és Avram ellen nem, mivel azok csak álnevek. Ebből az következett, hogy bár Mandasescu és Avram előzetes letartóztatását – szerette volna a magyar fél is kihallgatni őket- és az 1902: XI. tc 6.⁶⁶ és 8.⁶⁷ cikkelye alapján a

⁶⁵Hová lettek a merénylők? *Debreczeni Újság*, 1914. március 5. 3.

⁶⁶Ausztria-Magyarország és a Román királyság által 1901-ben kötött kiadatási egyezmény kimondja, hogy előzetes letartóztatásnak helye van postán vagy távirtdán érkező minden olyan értesítés esetén, mely arról szól, hogy elfogató vagy elővezető parancs van kiadva; föltéve, hogy ez az értesítést diplomatai úton jutott a megkeresett ország külügyminisztériumához. Felette sürgős esetben hasonlóképen helye van az előzetes letartóztatásnak, ha az egyik szerződő Fél valamelyik hatósága közvetlenül intézi is a megkeresést a másik Fél valamelyik hatóságához. Ennek értelmében a román hatóságoknak eleget kellett volna tenni a magyar kérésnek. Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6854> (Elérés dátuma: 2010. október. 20.)

kiadatást is kezdeményezték diplomáciai úton, de az 5.⁶⁸ cikkelyben említett elfogatóparancsra és nyomozólevélre már nem tudtak hivatkozni.⁶⁹

A problémát a nyomozati levél ellentétes értelmezése okozta. A magyar fél a nyomozati levélben leírt bűncselekmény igazi tetteseit akarta elkapni, míg a román fél megelégedett a megnevezett személyek letartóztatásával. Mivel ezt megtették, befejezettek látták az ügyet. Ugyan folytatták a nyomozást – ahogy azt látni fogjuk-, de komoly áttörést már nem akartak elérni a románok.

A nyomozás folytatása

Március 3-án kiderítették, hogy február 25- én délelőtt az Európa szállodában tartózkodott a két elkövető. Mivel ott nem kaptak szobát, ezért átmentek a Dacia szállóba délután három órakor. Innen egy kocsis vitte őket a pályaudvarra, de útközben a Boulevardon az egyik férfi kiszállt. Ez alapján feltételezték, hogy egy hét elteltével is, még mindig Plojestiben lehet a két tettes, vagy legalább az, amelyik kiszállt. Kissé abszurd elgondolás, főleg annak tükrében, hogy tisztában voltak a merénylők azzal, hogy körözik őket.

Nem meglepő módon a román kormány mellett román politikai elit is árgus szemekkel figyelte a fejleményeket. Érezték, hogy az ügy egyre nagyobbra kezdett nőni. Hírek terjedtek, hogy minden bizonnyal a bukaresti orosz nagykövetség egyes emberei kapcsolódhatnak a bűntényhez. Személy szerint, a követség mellé beosztott Trockoi volt orosz századoshoz érhetek el a szálak, emiatt állítólagosan felvetődött a román kormány részéről, hogy a régóta gyanúsán viselkedő századost az orosz kabinet hívja vissza.⁷⁰ Mindez alátámasztani látszott, a már korábbi feltevést, hogy román – orosz kooperáció a merénylet.

⁶⁷Ugyanezen törvény 8. cikkelye kötelezi a feleket, hogy minden nemű bizonyítékot a megkereső országnak ki kell szolgáltatni. Azokat csak időlegesen lehet visszatartani, ha a megkeresett országban a bizonyítékokat bünvádi eljárásban kívánják felhasználni. Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6854> (Elérés dátuma: 2010. október. 20.)

⁶⁸Ugyanezen törvény 5. cikkelye mondja ki, hogy a kiadatás engedélyezése végett közölni kell az illető ítéletet, vád alá helyező határozatot, elfogató parancsot, elővezető parancsot vagy ezekkel a parancsokkal egyenlő erejű oly bírói iratot, a melyben a büntetendő cselekmény természete és súlyossága, valamint megnevezése és a megkereső országban érvényes büntető törvénynek az a szövege meg van jelölve, a mely a szóban forgó büntetendő cselekményre alkalmazható és a mely meghatározza az arra kiszabható büntetést is. Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6854> (Elérés dátuma: 2010. október. 20.)

⁶⁹Katkó Márton Áron: Az 1914-es debreceni merénylet In: *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles*. Végheő Tamás. Nyíregyháza. Collectanea Athanasiana I/3., 2010. 289-321. 297. o.

⁷⁰A debreceni merénylet. *Budapesti Hírlap*, 1914.március 1. 7-8

Természetesen erről az illetékes bukaresti hatóságok mélyen hallgattak.⁷¹ Felmerült az is, hogy Brobinszky Vladimir orosz gróffal is összejátszathattak a merénylők. A csernovizti rendőrség pedig biztosra vette, hogy az elkövetők Jassyn keresztül Oroszországba menekültek, ezzel bővítve az esetleges orosz közreműködés képét.

Brobinszky grófról sikerült kideríteni, hogy részt vett a máramarosszigeti peren, amelyet követően Oroszországba tért vissza, viszont az is nyilvánvaló vált, hogy tett egy kis kitérőt Bukarestbe a hazaút során. A Hotel Boulevard- beli lakásán pedig találkozott a keresett Catarauval. A hotelben hosszas beszélgetést folytattak, de arra nem derült fény, hogy szó esett-e a készülő merényletről.⁷²

Természetesen az orosz részről nem maradt el a tiltakozás, március 3-án az orosz kormány jegyzéket küldött a román kabinetnek, amelyben a gróf ártatlansága mellett kardoskodtak. „Hiszik és tudják, hogy Brobinszky túl előkelő ahhoz, hogy ilyesféle ügybe bonyolódjon.”⁷³ Magától értetődően az orosz mozgolódás azonnal sajtóvisszhangot kapott. Ennek hatására március 6-án az orosz nagykövetség első titkára közleményt adott ki, amiben tagadta, hogy az orosz kormány lépéseket tett volna Brobinszky megvédésére. Továbbá hangsúlyozta, hogy Brobinszky gróf csupán Bratianu elnököt látogatta meg. A magyar fél is tájékoztatást kapott az említett orosz szálakról, így a nyomozás érdekében érvényesíteni kívánták az Oroszország és a Monarchia között fennálló kiadatási szerződést.⁷⁴ Ennek értelmében megkezdődhetett volna a keresés a cári birodalomban is.⁷⁵

Március 4-én Bukarest közölte a magyar féllel, hogy nincs biztos feltevésük, hogy hol lehetnek az elkövetők. Úgy gondolták, hogy vagy Galacba vagy Brailába szöktek tovább hajóval, ahová a nyomozást ki kell terjeszteni. A sötétben tapogatózás okát abban látták, hogy Plojestiben ellentmondásos vallomások kerültek napvilágra. Egyes állítások szerint mind a két férfi elutazott, más állítások pedig úgy vélik, hogy a Boulevardon az egyik férfi kiszállt. Március 4-ére azonban az is világossá vált, hogy Mandasescu és Avram ártatlanok. Bizonyítást nyert, hogy nem vettek részt a merényletben, az útleveleiket nem tudták, hogy

⁷¹Nyomozzák a pokolgépes merénylőket. *Debreceni Újság*, 1914. március 1. 5.

⁷²Jancsó Benedek: *A román irredentista mozgalmak története*. Máriabesnyő- Gödöllő, Attraktor kiadó, 2004. 320.

⁷³Tiltakoznak orosz részről. *Debreceni Újság*, 1914. március 5. 3.

⁷⁴1875: XXXVIII. az Oroszországgal 1874 október 15-én, a közönséges büntetések kölcsönös kiadatása iránt kötött államszerződés becikkelyezése.

Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5693> (Elérés dátuma: 2010. október. 20.)

⁷⁵Oroszországban is nyomoznak. *Debreceni Újság*, 1914. március 3. 2.

mire akarják használni. A fejlemények ellenére őrizetben maradtak. A bukaresti egyetem a hallgatója, Mandasescu érdekében közbenjárt a rendőrségen, kezeskedtek az ártatlansága felől, de a rendőrség egyelőre nem kívánta szabadlábra helyezni.

Március 5-ére a Brailán és Galacon lefolytatott nyomozás kiderítette, hogy a két tettes nem járt ott. Brailában ugyan sokat megfordult korábban Catarau, de tél lévén hajóval megközelíthetetlen. Galac esetén ugyan feltételezhető volt, hogy jártak ott és az ott élő oroszok segíthették volna szökésüket, de erre semmilyen bizonyítékot nem találtak.

Szintén március 5-én a bukaresti rendőrök eljutottak a kereskedőhöz, akitől a bőrt vették a tettesek. Egy algíri származású férfi volt, bizonyos Fraud Ali bég kereskedő, akinek a vallomásából kiderült, hogy nála vásárolta a leopárdbőr imitációt Cataru 25 frankért.⁷⁶

Ugyanezen a napon előrelépés történt a levél ügyében. Korábban azt feltételezték, hogy Kirilov írhatta a püspöknek írt levelet. Ezt arra alapozták, hogy a kihallgatottak elmondták, hogy Kirilov csak oroszul tud beszélni, az írásszakértő pedig megállapította, hogy aki a levelet írta jól ismeri a cirill betűket.⁷⁷ Kissé merész az elképzelés, hogy egy olyan ember írta volna, aki nem beszél magyarul, ráadásul úgy, hogy felismerhető, hogy ismeri a cirill írást. Ha az elkövetők figyeltek a személyazonosságuk leplezésére, akkor talán elképzelhetetlen, hogy erre az apróságra nem figyeltek volna oda, ha ők írják a levelet. Azonban a levélen található bélyegző lenyomat a helyes útra vezette a nyomozást. Még az eljárás kezdetén sokszorosították a lenyomatot és megküldték a közreműködő szerveknek. A bukaresti rendőrség elősegítendő a munkájukat, közzé tették a sajtóban. Szerencsájük volt, vallomásra jelentkezett Schwarz Rebeka, egy bukaresti bélyegzőüzlet tulajdonos. Elmondta, hogy a pecsét másolatát egy lapban felismerte. Schwarz közölte, a bélyegzőt a rendőrség által keresett férfi rendelte nála. Ez a vallomás megerősítette az ismert tényt, hogy az elkövető minden bizonnyal román származású és újabb találgatások arra engedtek következtetni a sajtó részéről⁷⁸, hogy nem csak a levelet, de a bombát is Bukarestben készítették. A detektívek ezt tévesnek látták. Catarau minden bizonnyal Csernovitzban állította össze a bombát. Nem valószínű, hogy kockáztatta volna az életét, ugyanis könnyen előfordulhatott volna, hogy szállítás közben lép működésbe a rázkódás okán. A korábbi szakértői vélemény is ezt

⁷⁶A román nyomozás részletei. *Debreczeni Újság*, 1914. március 6. 3.

⁷⁷Kirilov írása. *Debreczeni Újság*, 1914. március 4. 2.

⁷⁸Bukarestben írták a levelet Miklósy püspöknek. *Debreczeni Újság*, 1914. március 6. 2-3.

támasztotta alá. Bogisisch Károly vegyész mérnök megállapította még február végén, hogy körülbelül 14-16 kilogramm dinamit lehetett a csomagba pakolva. Minden bizonyos magánemberek munkája volt, akik jártasak a vegyészetben. A robbanószer viszont nagyon inaktív lehetett, emiatt a csomagolásnak nagy szerepe volt, hiszen az csökkentette a rázkódást, továbbá megvédte a hidegtől, ami szintén elindíthatna volna a reakciót.

Március 10-én egy hetes nyomozást követően a Bukaresti rendőrségnek sikerült a levél írójának a nyomára akadni. Egy magyar származású lány, Salamon Mária fordította le és vetette papírra Catarau szavait. Március 10-én a határőrendőrségnek sikerült is letartóztatni a lányt. A lány Küküllővárra kívánt utazni, de a magyar határon elfogták. Ezt követően Brassóban házkutatást tartottak a lány édesanyjánál. Az asszony elmondta a rendőröknek, hogy a lánya Catarau szeretője volt és 1912-ben költözött el Brassóból Bukarestbe. A házkutatás során találtak egy kompromittáló levelet is, melyet Sinefta Avram írt. A levél első felében arra kérte az özvegyet, hogy küldje el lánya igazolásait, miszerint Árja-dicsőben született, apja halott, anyja, azaz özv. Salamonné Brassóban él. A levél második részében közli, hogy „lánya nagy dolgokba van keverve, ami történt Debrecenben, de már most nincsen semmi baj, minden rendben van.”⁷⁹ Március 11-én kihallgatták Salamon Máriát is. Vallomásából kiderült, hogy valóban ő írta a levelet a püspöknek, de Catarau kérésére. Catarau a nőt félrevezette, azt állította, hogy azért kíván a magyar püspöknek pénzt küldeni, mert jobban bízik Miklósyban, mint a román papokban. Miután megírta a levelet, a férfi kérésére távozott és csak a merényletet követően tudatosult benne, hogy mire használta fel Catarau. A lány elfogásához kapcsolódóan fontos megemlíteni, hogy Rostás István számos fenyegető tartalmú levelet kapott a merényletet követően, amelyek közül az egyik nagy jelentőséggel bírhatott volna a püspöknek írt levél írójának megtalálása során. A névtelen levél írója amellet, hogy vállalta a felelősséget a merényletért, és jelezte, hogy a püspök ne legyen nyugodt, mert ez csak a kezdet, elmondta, hogy „egy ártatlan lánnyal írtam ezt a levelet s már négy napja, hogy bucsut mondtam ennek a legsötétebb országnak.”⁸⁰ Nem mellékesen meg kell jegyezni, hogy a Debreczeni Újság a levelet már március 1-jén leköszölte. Az időpontból látszik, hogy ha kicsit komolyabban veszik ezt a levelet, akkor lehet, hogy

⁷⁹Katkó Márton Áron: Az 1914-es debreceni merénylet In: *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles*. Végheő Tamás. Nyíregyháza. Collectanea Athanasiana I/3., 2010. 289-321 301.

⁸⁰Fenyegető levelek. *Debreczeni Újság*, 1914. március 1. 6.

sokkal hamarabb nyomára akadnak az írónak. Ugyanakkor azt sem szabad elfelejteni, hogy ebben a fenyegető levélben az elkövető elárulja, hogy egy nő segédkezett neki. Ez pedig szűkíthette volna a kört és nem lett volna annyi találgatás, hogy ki is írhatta, egyszerűen csak Catarau közvetlen környezetében élő nőket kellett volna kihallgatni. Mindez szépen hangzik így, de azt sem szabad elfelejteni, hogy Rostás István nem nyomozhatott Bukarestben, ugyanakkor a bukaresti kollégák is törekedtek az ügy felgöngyölítésének elodázására.

Amint a Debreceni Főügyészség értesült a legújabb fejleményekről elfogató parancsot adott ki Salamon Mária és édesanyja ellen. A vád szerint bűnrészesek a püspöki elleni merényletben, valamint a lányról gyanítható, hogy tudta mire készül Catarau.⁸¹ Ezzel gyakorlatilag megoldódott a rejtély, hogy ki írta Kovács Anna aláírással a püspöknek szóló levelet. És itt, hogy tisztábban lássunk, fontosnak tartom, hogy ismertessem a nyomozás eleddig fel nem tárt irányát.

A titokzatos artistanő

A magyar nyomozók megszerezték a Miklósy püspöknek Kovács Annától kapott levelét. A levélben számukra az aláírás bírt jelentőséggel, az ugyanis látszólag megegyezett Bugarszky Katalin aláírásával. A nő akkor került képbe, mikor kiderült, hogy 10 nappal a merénylet előtt Debrecenben tartózkodott, és az Angolkirálynő szállóban szállt meg két férfi társaságában. A bejelentőlapra azt írta, hogy Bukovinából érkezett és artistákat kíván tanítani, de csak átutazóban van. Ezt az írást vizsgálták meg, és jutottak arra, hogy nagyon hasonlít a levélben található aláírásra. Ez a két tény, hogy Debrecenben járt a merénylet előtt, illetve, az írásszakértő véleménye gyanúba keverte Bugarszky Katalint. A felmerült esetleges bűnösségét tovább erősítette, hogy 3 táviratot is küldött Kijevbe a merényletet megelőző napokban. Ezek közül kettő, a debreceni rendőrség szerint félreértelmezhető volt, ugyanis a nő megírta, hogy szerencsésen megérkeztem Debrecenbe, valamint minden rendben, utazom tovább.⁸² Miután alaposan megvizsgálták a rendőrök, hogy Bugarszky Katalin milyen célból is járt Debrecenben, kiderült, hogy a fiát látogatta meg, akit Bagota Jánosné nevelt Hajdúszoboszlón. Bagotané asszony a gyermeket Debrecenbe vitte anyja kérésére, hogy ott találkozhassanak, majd visszautaztak Szoboszlóra. A rendőrségnek azonban gyanússá vált,

⁸¹Katkó Márton Áron: Az 1914-es debreceni merénylet In: *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles*. Végheő Tamás. Nyíregyháza. Collectanea Athanasiana I/3., 2010. 289-321 301.

⁸²Hogy jutott a rendőrség Bugarszky Katalinhoz. *Debreczeni Újság*, 1914. február 27. 4.

hogy a nő február 21-én követte gyermekét. Két tézis keringett a nyomozók között. Az egyik elmélet szerint csupán az anyai szeretet miatt távozott Debrecenből, és utazott fiához. A másik elképzelés viszont azt állította, hogy minden bizonnyal a nő Szoboszlón akarta kivárni, amíg elcsendesednek az események. Ámde Hajdúszoboszlóról eltűnt és senki nem tudta, hogy hová távozott. Tovább rontotta helyzetét, hogy úgy vélték Mandasescu szeretője, és minden bizonnyal ő az apja a Bugarszky Katalin fiának. A rendőrség megalapozottnak látta a nő bűnösségét, ezért körözést adtak ki ellene, fényképpel. Ezt követően több szemtanú is látni vélte együtt a párost. Ezek közül a legérdekesebb talán a zágrábi Corso kávézóban történt esemény. A kávéház vendégei Mandasescut és Bugarszkyt vélték felfedezni soraikban. A sajtóban közzétett személyleírás alapján teljesen meg voltak győződve arról, hogy a merénylőket látják. A pár férfi tagját fel is szólították, hogy igazolja magát, de az nem tett eleget a kérésnek, majd a párocska sietve távozott.⁸³

A zágrábi történet után a rendőrség nem kis meglepetésére február 27-én Bugarszky Katalin életjelet adott magáról. A nő miután értesült, hogy elfogató parancs van érvényben ellene, úgy döntött önként jelentkezik a kijevi osztrák- magyar konzulátuson és kijelentette, hogy semmi köze a bombamerénylethez.⁸⁴

A rendőrség folytatva ellene az eljárást tanúként meghallgatta az Angol Királynő egyik szállodaasszonyát, Szura Annát, aki egyértelműen azt vallotta, hogy a merénylet ideje alatt és előtt Bugarszky a szállóban tartózkodott. Ez azonban nem volt kielégítő válasz a nyomozók számára, így tanúként berendelték az asszony 9 éves fiát is. Február 27-én hallgatták ki. A fiú, Bugarszky József nem kívánt Mile Pál rendőrkapitánnyal szóba elegyedni, ám az cseles módszerrel, tudniillik cukrot adott a gyermeknek, rávette, hogy beszéljen. Elmondta, hogy anyjával és nevelőnőjével együtt vásároltak pénteken délután. Mile a nevelőnőt, Babotánét is kihallgatta. Megosztotta a nyomozóval, hogy péntek délután Bugarszky találkozott egy fiatal férfival, akivel idegen nyelven csaknem fél órát beszélgetett.⁸⁵ Bár a vallomások semmit mondóak voltak, ugyanakkor Katalin önként jelentkezett és állt a rendőrök segítségére, nem vonták vissza az elfogatóparancsot, sőt a debreceni rendőrség az igazságügyi minisztertől kérte, hogy járjon közben Kijevben Bugarszky Katalin kihallgatásáért.

⁸³Gyanus pár Zágrábban. *Debreczeni Újság*, 1914. február 27. 4.

⁸⁴Bugarszky Katalin önként jelentkezett. *Debreczeni Újság*, 1914. február 28. 1.

⁸⁵Bugarszky Katalin gyermeke a debreceni rendőrségen. *Debreczeni Újság*, 1914. február 28. 2.

Kijev eleget tett a debreceni rendőség kérésének és március elsején kihallgatták. Az osztrák-magyar konzulátus jegyzőkönyvéből igazolást nyertek a már korábban ismert tények, kiegészülve Bugarszky tiltakozásával. Állítása szerint számára a varsói osztrák-magyar konzul állította ki az útlevelet, amellyel Lembergen át utazott Debrecenbe, majd visszafele Munkácson keresztül jutott el Kijevbe. Debrecenbe senkivel sem érintkezett a fián kívül.⁸⁶ A debreceni nyomozók nem elégedtek meg ennyivel. Újból kérték a kijevi félt, hogy Bugarszky Katalint ismét hallgassák ki, de ezúttal sokkal alaposabban tárják fel debreceni tartózkodásának idejét. A rendőség úgy vélte, hogy „lehet, sőt valószínű, hogy Bugarszky Katalin ártatlan, de a nyomozásnak ezt is be kell bizonyítania.”⁸⁷

A március 4-ei Debreczeni újság is óvatosan bánt a nő vádolhatóságával és közölte, hogy „a nyomozást úgy tüntették fel, minthogy ha az Bugarszky Katalinnal foglalkozott volna. Ez főleg annak tulajdonítható, hogy ezt az irányt jobban láthatta a nyilvánosság, s a nyomozásnak ezt a részletkérdését fölfűjták az egész nyomozással...”⁸⁸

Bugarszky Katalin végül 1914. június 29-én tett vallomást Debrecenben és teljes mértékben tisztázni tudta magát. Elmondásából kiderült, hogy a táviratokat Kijevbe küldte élettársának. Februárban, és júniusban is fia meglátogatása miatt érkezett Debrecenbe. Ártatlanságát bizonyítja, hogy az Angol Királynő szállóban táviratilag foglaltatott szobát. A vallomása azzal ért véget, hogy kijelentette, hogy semmi köze sincs sem Catarauhoz, sem Kirilovhoz. A nyomozók látva, hogy valóban nem Bugarszky az ő emberük, szabadon engedték. Júl. 24-én pedig a Debreceni Főügyészség jelentette az Igazságügyi Minisztériumnak, hogy Bugarszky ellen a nyomozást nem folytatják, ártatlansága bizonyított.⁸⁹

A nyomozás kifutása

A nyomozás további kibontása előtt pillantsuk bele, hogy mit is gondolt március 12-én az ellenzék a merényletről, kit, kiket vélnek felelősnek

1914. március 12-én Sággy Gyula támadta a miniszterelnök, Tisza István által vezetett

⁸⁶A kijevi jegyzőkönyv. *Debreczeni Újság*, 1914. március 3. 2.

⁸⁷Bugarszky Katalin szerepe. *Debreczeni Újság* 1914. március 4. 2.

⁸⁸Uo.

⁸⁹Katkó Márton Áron: Az 1914-es debreceni merénylet In: *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles*. Végheő Tamás. Nyíregyháza. Collectanea Athanasiana I/3., 2010. 289-321 302.

magyar- román paktumtárgyalást. Véleménye szerint mindez csak hozzájárul, illetve hozzájárult azon tettekhez, amelyeket a román hatalmasságok izgatására követtek el, így a debreceni merényletet is. Állította, hogy „amikor a püspök küldöttje, a püspök helyettese kiment egyes községekbe, ahol a román népet, amely már belenyugodott a püspökség beosztásába, felizgatták ellene és már ott is bántalmazásoknak volt kitéve.”⁹⁰ És ebből az izgatásból következett, „akik a merényletet elkövették, akár egyes kisebb csoportok vittek véghez; mert hiszen pénzzel eléggé el voltak látva a merénylők, akiknek ez tulajdonképpen nem állott rendelkezésükre.”⁹¹ Igyekett megnevezni a tettesek kilétét, tettük kiváltójának okát: „Csak olyanok intézhették ezt a merényletet, akiknek szemében szálla volt a dorogi püspökség és semmi esetre sem olyanok, — hisz ez csak lélektalnilag is evidens — akik a hajdudorogi püspökség ellen semmi kifogást nem tettek, akiknek vélt érdekeit az nem érintette, s azért azzal szemben közömbösek voltak s ellene nem izgattak.”⁹²

Az országgyűlés reakciója című fejezetemben már esett szó a felelősök megnevezéséről. Ott láttuk, hogy a két nemzet politikusai egymásra mutogatnak. Most viszont egy magyar képviselő támad magyar politikusra, miszerint igenis vannak magyar felelősök. Sághy a miniszterelnököt tevékenységét jelöli meg, miszerint a megbékélés nem járható út, az csak hozzásegít a további gyűlölködéshez.

Kapcsolódjunk vissza a nyomozásba. Március 11-ére a debreceni rendőrség számára világossá vált, hogy a romániai nyomozásra nem lehet támaszkodni, ezért saját hatáskörében kívánta tovább folytatni. Március 12-én újabb körözőlevelet bocsátatott ki a debreceni rendőrség. Meg kell itt jegyezni, hogy az újabb körözőlevélben már Catarau igazi nevén Ilie Wasiliewitz Catarau- ként szerepel. Március 14-én pedig nemzetközi körözőlevelet adtak ki, de ezúttal már 30000 koronát is ígérnek a nyomravezetőnek. Megkésett intézkedésnek tűnik, hiszen ekkor már harmadik hete szökésben volt a két elkövető. Minden bizonnyal, ha a merényletet követően azonnal pénzt tűznek ki a fejükre, akkor a hatalmas összeg láttán akár a legjobb barátok is készek lettek volna feladni Cataraut és Kirilovot.⁹³ Természetesen voltak lelkes

⁹⁰ *Képviselőházi napló, 1910. XXII. kötet 1914. január 28–március 12.* 519.

Online: <http://www3.arcanum.hu/onap/opt/a090302.htm?v=pdf&q=BKMK%3D%28KN-1910-520%29&s=SORT&m=8&a=rec> (Elérés dátuma: 2010. október. 21.)

⁹¹ Uo.

⁹² Uo.

⁹³ Harmincezer kor. jutalmat tűzött ki a kormány a debreceni merénylők fejére. *Debreczeni Újság*, 1914. március 15. 5.

bejelentők, és lettek téves letartóztatások. Többek között Székely Gyula, egykori debreceni színészben vélték felfedezni Cataraut, és le is tartóztatták a Debreceni vasútállomáson. Miután bekísérték az őrszobára Furkó rendőrőrmester felismerte a színészt, de a biztonság kedvéért igazoltatta, ezt követően pedig el is engedték.⁹⁴ Eme furcsa eset után közölni kell egy frappáns levélíró gondolatait is. A levelet Rostás István kapta. Írója úgy vélekedik, hogy a nyomozás tévúton jár, mert az elkövetőket nem külföldön, hanem magyar honban kellene keresni. Catarau minden bizonnyal Debrecenben van, hiszen, ahogy a levél írója fogalmaz: „Itt rejtőzködött el és a legnagyobb biztonságban érzi magát, mert mindenütt az egész világon keresik, csak Debrecenben nem.”⁹⁵ Tény, a gondolat merész, de elképzelhető lett volna, hogy marad Debrecenben, hiszen ott nem folyt a keresés. Valószínűleg így gondolta ezt a rendőrkapitány is és körülnézetett a városban.

Március 12-én a Debreczeni Újságnak interjú adott egy a személyazonosságát nem vállaló férfi, aki Miklósy püspök munkáját jól ismerte és tudta, hogy miért haragudtak a románok a hajdúdorogi püspökre. Állítása szerint egyértelmű, hogy a merénylet a nemzetiségi harc megnyilvánulása, ugyanis a románok féltek az erőteljes magyarosítástól. Itt pedig nem a kormány által nyíltan vállalt tevékenységről van szó, hanem a papok, a tanítók által csendben lezajló tevékenységéről. Ezt tartja a legfőbb kiváltó oknak a merényletre. Ugyanakkor elmesél egy felettébb abszurd történetet a püspökről. Elmondása szerint ő maga beszélt, olyan román görög katolikus püspökkel, akit – ha lehet így fogalmazni- megalázott nemzeti kultúrájában a püspök. A szóban forgó pap kihallgatásra érkezett, segítséget kívánt kérni a püspöktől. Amikor sorra került volna, akkor a püspöki titkár közölte vele, „a püspök úr mindenkinek szívesen áll rendelkezésére, de ő tudja, hogy a püspök úr az egyöntetűség és a házirend kedvéért azt szereti, hogy az asztalnál és a környezetében minden pap beretvált arccal jelenik meg”.⁹⁶ Ez pedig azért volt sértés, mert a román görög katolikus papok hagyományosan szakállat viseltek.

Szintén március 12-és 13-a során közölték a magyarországi napilapok egy bukaresti lapra hivatkozva, hogy a román rendőrség, név szerint Alexandru Corbescu alaposan benne lehetett a bűntényben. A gyanú szerint merénylet napján kapcsolatban állhatott a már korábban

⁹⁴Székely Gyula színészt Catarauinak nézték. *Debreczeni Újság*, 1914. március 19. 2.

⁹⁵Mikor a közönség fantáziál. *Debreczeni Újság*, 1914. március 25.

⁹⁶A debreczeni dinamit merénylet előzményei. *Debreczeni Újság*, 1914. március 12. 2.

általam tárgyalt Brobinszky gróffal, valamint az orosz követséggel is.⁹⁷ Az elképzelés szerint Corbescu Souveau detektíven keresztül értesítette az elkövetőket. Ekkor menekültek el Plojestibe, ahol már várta őket Corbescu közbenjárására az ottani prefektúra. Új útlevelet állítottak ki nekik. Catarau Victor Vasilescu plojesti-i bankár, míg Kirilov Ion plojesti-i mechanikus fedőnevet kapták. Továbbá a sajtóban Gheorghe Politeanu szenátorra hivatkoztak, aki állítólag kijelentette, hogy a román rendőrséggel kapcsolatban sok kompromittáló adatról tud, és biztos benne, hogy tudtak a debreceni merénylet előkészítéséről.⁹⁸ Ezek a híradások az Igazságügyi Minisztérium érdeklődését is felkeltették, és kérte a külügyön keresztül, hogy tisztázzák a román rendőrség által lefolytatott eljárást, különösképpen vizsgálják meg Corbescu szerepét.⁹⁹

Március közepén a debreceni rendőrség hírére vette, hogy Afrikában járt Catarau. Alexandria rendőrfőnökét külön kérték, hogy nyomozzon az ügyben, továbbá Nagy Károly is a helyszínre érkezett. Catarau alexandriai tartózkodásáról annyit lehetett tudni, hogy vélhetően március 8-án Tulceában volt, mivel, neki tulajdonított levelet aznap adták fel. A levél március 11-én reggel jelent meg a *Diminatea*-című román lapban, ami szerint a levelet Catarau írta a lap tulajdonosának, Mille Konstantinnak. A levélben sajnálatát fejezi ki, hogy oly sokan elfordultak tőle, de „amit tettem, azt jól tettem.”¹⁰⁰ Ezzel nyíltan kijelentette, hogy egyáltalán nem bánta meg, amit elkövetett, „mert kriminális gesztusom tönkretette a magyarok ama illúzióját, hogy megerősíthetik hatalmukat, mindannak elnyomásával testvéreinknek”.¹⁰¹ Sérelmezte, hogy számos lap orosz-bolgárként próbálja beállítani, ezzel megtagadva őt. Tudni véli, hogy egyszer tettét a román nemzet még megköszöni, mártírrá fogja tenni, de „addig ezuton fejezem ki megvetésemet ama nemzet iránt, amely a pesti rendőrségtől való félelmében ma megtagad.”¹⁰² Hogy Catarau írta-e, azt nem lehet tudni. Elképzelhető, hogy ténylegesen ő írta meg a levelet, és más adta fel, vagy csak egyszerűen egy unatkozó olvasó írása volt. Az viszont biztos, hogy március 9-én érkezett meg Catarau a Regele Carol gőzösön Alexandriába. Nagy Károly nyomozása alapján pedig kiderült, hogy Ionescu, alexandriai

⁹⁷Pesti Napló 1914. március 12. 6.

⁹⁸Uo.

⁹⁹Katkó Márton Áron: Az 1914-es debreceni merénylet In: *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles*. Végheő Tamás. Nyíregyháza. Collectanea Athanasiana I/3., 2010. 289-321. 299.

¹⁰⁰Catarau levelet írt. *Debreczeni Újság*, 1914. március 12.

¹⁰¹Uo.

¹⁰²Uo.

román kereskedelmi attasénál vendégeskedett március 11–14. között, mint romániai állampolgár. Természetesen körültekintően megvizsgálták az attasé szerepét. Rájöttek, hogy Ionescutól pontosan aznap, március 14-én távozott Catarau, amikor az újabb körözést megküldték Alexandriának. Az attasé és az alexandriai hatóságok összejárása sem volt kizárt, hiszen maguk az alexandriai rendőrök mutatták meg Ionescunak a körözőlapot. Kérdéses tehát az afrikai szervek pártatlansága és tisztasága. A kételyt alátámaszta az attasé házáat figyelő detektív beszámolója. Véleménye szerint, ha még az attasé házáat román felségterületként kezelik is, lett volna alkalom letartóztatni Cataraut, példának okául amikor távozott. Az egyiptomi szál március 24-re teljesen elhalt.¹⁰³

Holtpont

A bukaresti nyomozók kétséges szerepéről összegezve el kell mondani, hogy mindent elkövettek, hogy a tettesek felderítését hátráltassák. Fals információkkal szolgáltak mind a sajtó, mind a magyar hatóságok számára. Ennek köszönhetően áprilisra holtpontra került a nyomozás. Ugyan volt néhány nemzetközi szenzációs hír, a bűnösök elfogásáról – ezek közül néhányat meg is említék-, de ezek sem segítették az előrelépést. Március 27-én Triesztből késő este a debreceni rendőrség táviratilag értesítve lett, hogy a Piccolo lap értesülései szerint a nápolyi rendőrség keresi a Cararaut és társát. Állítólag névtelen bejelentésre alapozva a nápolyiak úgy gondolták, hogy városukban tartózkodik a két férfi. A kikötőket lezárták, átkutatták az összes szállodát és minden olyan helyet, ahol elrejtőzhetnének, de nem akadtak a nyomukra. Ennek ellenére nem fejezték be a keresést és biztosítottak arról, hogy szigorú rendőri megfigyelést foganatosítanak városszerte.¹⁰⁴ Március 30. Lisszabonból jött a hír, hogy letartóztattak egy férfit, akiről gyanították, hogy a két keresett személy egyike. A neve Retoren, de feltételezték, hogy álnév lehet. Ugyanezen a napon a bécsi Neue Freue Presse hírei közölték, hogy Bécsben tartóztatták le Cataraut. Tájékoztatnak arról is, hogy ha valóban a tettest fogták el, aligha adják ki a magyar hatóságoknak, mivel se nem magyar, se nem osztrák.¹⁰⁵

Mind a három eset sajnálatos módon tévesnek bizonyult és áprilisra a debreceni rendőrségen

¹⁰³Katkó Márton Áron: Az 1914-es debreceni merénylet In: *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles*. Végheő Tamás. Nyíregyháza. Collectanea Athanasiana I/3, 2010. 289-321 306.

¹⁰⁴A debreceni merénylek Nápolyban? *Debreczeni Újság*, 1914. március 28. 4.

¹⁰⁵HIR egyik debreceni merénylet letartóztatásáról. *Debreczeni Újság*, 1914. március 31. 2.

kívül érdemben már egy hatóság sem nyomozott. Nehezítette a dolgát a debrecenieieknek, hogy minden olyan személyt, akit kötni lehet az elkövetőkhöz, azokat Romániában tartóztatták le. Hiába kérték a kiadatásukat, az nem fog megtörténni. Személy szerint, Mandasescut, Salamon Máriát és Sinefta Avram kívánták kihallgatni. Indoklásukban elhangzott, hogy Mandasescu magyar származású, míg a két nő magyar. Kiadatásukat azért kérték, mert elképzelésük szerint Mandasescu segített a szökésben, míg a két nő a bűntény előkészítésében vett részt tevékenyen. Ugyan megküldték a román fél számára a kérelmet, de azt elutasították. Jogász körökben úgy vélték, hogy a román kormány politikai ügynek látja a három fogvatartott kérdését, emiatt nem tehet eleget a kérésnek. A fogva tartást is egyfajta pozitív gesztusnak tekintették az Monarchia felé.¹⁰⁶ Természetesen a bukaresti lapok is felkapták a fejüket a kiadatási kérelemre. Minden lap hevesen támadta a kormányt, amennyiben az eleget tesz a kérésnek. Pártállástól függetlenül felszólították a román kormányt, hogy ne játszadozzon a román nemzet becsületével.¹⁰⁷

Az utolsó lehetőségek

A több hetes kilátástalanságot megtörte április 5-én a skopjei osztrák-magyar konzultól érkezett levél, miszerint Skopjében tartózkodik Catarau. A táviratot hitelesnek vélték, így Nagy Károly és az igazságügyi miniszter előkészítették, hogy Magyarországra hozzák és itt bíróság elé állítsák az elkövetőt. Hetényi Imre detektív főnök helyettes kapta a feladatot, hogy utazzon el és bizonyosodjon meg róla, hogy valóban Catarauról van szó. Hetényi csak Nisig jutott el, ott már kapta az értesítést, hogy nem Cataraut kapták el. A konzul táviratban közölte Debrecennel, hogy tévedés történt. A magyar fél nem volt ezzel a válasszal elégedett, így egy budapesti detektívet küldtek az álhír kiderítésére. A detektív Jehlicsek konzult kihallgatta. A konzul elmondásából kiderült, hogy egy csendőr járt nála április 3-án, aki közölte vele, hogy Cataraut Skopljeiben látta. Másnap Nikola Klinczin skopljei detektív érkezett hozzá Catarau állítólagos útlevelével. A szerb detektív azt állította, hogy nyolc nappal ezelőtt Catarau a skopljei rendőrségen járt, és akkor szerezte meg az útlevelét. A konzul hitelt adott a szavának és rendelkezésére bocsátott 300 frankot, hogy vizsgálja ki az ügyet. Másnap, április 5-én ismét megjelent nála a detektív, és jelentette, hogy Catarau Gümündzsülben tartózkodik és követi. A konzul 200 frankot adott ismét. Ezt

¹⁰⁶ Románia nem adja ki debreceni merénylettel gyanúsítottakat. *Debreczeni Újság*, 1914. április3. 2.

¹⁰⁷ Catarau afrikai útja. *Debreczeni Újság*, 1914. április4. 4-5.

követően kapta az értesítést, hogy a detektívet Gümündzsül határában a szerb rendőrök letartóztatták és csalás bűntettével vádolták meg.¹⁰⁸ A konzul elmondásából egyértelműen nem derült ki, hogy a nyomozó valóban csak pénzt akart volna kicsalni tőle. Elképzelhető, hogy igazat mondott, de valami oknál fogva a szerb rendőrök félreállították.

Természetesen Kirilovról is érkeztek bejelentések, melyeket a magyar rendőrség igyekezett kivizsgálni. Esetében nehezítette a nyomozást, hogy nem túl sokat tudtak róla. A körözési lapon található kép sem biztos, hogy őt ábrázolta. A magyar szemtanúk, akik állították, hogy látták mind a két férfit, rendre csak Cataraut ismerték fel képről. Meglehet, hogy ennek oka a merénylet előtt Kirilov által viselt angol bajusz, ami akár felismerhetetlenné tehetette a későbbi azonosítás során. Továbbá gondot okozott, hogy a vallomásokból kiderült, hogy Kirilov ritkán jelent csak meg, amolyan csendestárs volt Catarau mellett.

Kirilov esetében két jelentősebb nyom volt, amelyet átfogóbban vizsgáltak a hatóságok. Első esetben egy Kohn Bernhardt nevű radautzi órásmeister feljelentése adta a kiindulópontot március 24-én. Kohn elmondta a rendőrségnek, hogy ismeri Kirilovot, aki radautzi. Amennyiben ez így van, akkor a monarchia lakosa, és így ha nem a honi hatóságok tartóztatnák le, akkor bátran fordulhatnának a fogva tartó országhoz, mivel az köteles lenne kiadni. Kohn közlése alapján Kirilov 1914. elején egy napot egy papnál Kernizában töltött, majd innen Bécsbe utazott és vissza Csernovitzba. Kohn Kirilov ismerőseitől megtudta, hogy nagy mennyiségű román pénz volt nála valamint, hogy román rendőrök segítik Kirilov szökését. A bejelentést követően a magyar Igazságügyi Minisztérium táviratot küldött csernowiztnak, hogy ezen a vonalon nyomozzon. Sikerült is eljutni a paphoz, akiről kiderült, hogy Kirilov nagybátyja, de zsákutca lett ez a szál is.

Kirilovhoz kapcsolódó másik kecsesítő bejelentés május 23-án érkezett. Eszerint Kirilovot a frankfurti állomáson látta egy barátja, de csak Berlinbe érkezésekor tudta meg, hogy Kirilovot körözik. Pontos leírást adott Kirilovról és elmondta, hogy Kirilov arról beszélt, hogy boxolni érkezett Nyugat-Európába. Mindez kevés volt, hogy nyomára akadjanak.¹⁰⁹

Kiadatási kérelmek

Ismertetni kell még a már korábban említett kiadatási kérelmeket. Mint ismeretes az

¹⁰⁸A debreceni rendőrséghez érkezett Catarau- távirat előzményei. *Debreczeni Újság*, 1914. április 10. 2.

¹⁰⁹Katkó Márton Áron: Az 1914-es debreceni merénylet In: *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles*. Véghseő Tamás. Nyíregyháza. Collectanea Athanasiana I/3, 2010. 289-321 310.

oroszl féltől elsősorban Bugarszky Katalint próbálta a külügy kieszközölni. Február és március során indultak meg a tárgyalások. Miután Kijevben Bugarszky önként vallomást tett, feljelentés érkezett Kassáról, miszerint az elkövetők orosz földön, Szentpéterváron laknak. Gáthy március 23-án jelentette ezt az Igazságügyi Minisztériumnak. Április 2-án pedig érkezett a külügy jelentése, ami ismertetette az orosz álláspontot. Eszerint a Monarchia és Oroszország között fennálló kiadatási szerződés (1875: XXXVIII. tc.) 3.¹¹⁰, 4.¹¹¹ és 13.¹¹² cikkelye alapján megtagadja a megkeresés teljesítését és a letartóztatást a cári birodalom. Oroszország politikai büntettnak vélte a merényletet, így a 4. cikkely értelmében nem állt módjában a kiadást eszközölni. A magyar fél válasza az orosz lépésre, hogy közölték szó sincs politikai ügyről, mivel a nyomozás ilyen tényt nem állapított meg. Megjegyezte, hogy akkor derülne ki valóban, hogy politikai ügyről van szó, ha a tettesek vallomása ezt alátámasztaná, de éppen ezt akadályozza meg Oroszország a kiadás megtagadásával. Az oroszok természetesen kibújtak a kiadás alól. Újabb táviratukban a csak a 3. és 13. cikkelyre hivatkoztak, miszerint a szerződők felek nem kötelesek kiadni egymásnak honpolgáraikat, márpedig Catarauról és Kirilovról feltételezték, hogy oroszok, továbbá nem tartották megfelelőnek a megkeresést. A 3. cikkelyhez kapcsolódóan megtagadták Bugarszky kiadását is. Az Igazságügyi Minisztérium júliusi válaszában kijelentette, hogy az orosz álláspont tarthatatlan. Hiszen az orosz fél azt kéri, hogy bizonyítsák, nem politikai bűncselekményről van szó. Ez viszont ütközik a jog általános elvi szabályával, az affirmanti incubit probatio elvével ellentétes, mely szerint a bizonyítás a tény fennforgásának állítóját terheli. Ez nem véletlen, hiszen az elvnek az alapja, hogy a negatívumot legtöbbször lehetetlenség bizonyítani.¹¹³ Ezt követően a tárgyalás megszakadt, mivel a két fél augusztus 6-án hadba lépett egymás ellen.

¹¹⁰Eszerint a magas szerződő felek semmi esetben sem kötelezhetők saját alattvalóik kiadására. Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5693> (Elérés dátuma: 2010. október. 22.)

¹¹¹Eszerint a politikai büntettek és vétségek, valamint azon cselekvények, melyek ezen büntettekkel vagy vétségekkel összefüggésben vannak, a jelenlegi szerződés alól kivételnek. Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5693> (Elérés dátuma: 2010. október. 22.)

¹¹²Eszerint midőn a kiadási megkereséssel kapcsolatban lévő nem-politikai büntető ügy folyamában a szerződő kormányok egyike a másik magas szerződő fél területén lakó tanuk kihallgatását vagy egyéb hivatalos eljárást tartaná szükségesnek: e célból egy, a megkereső ország törvényeinek megfelelő, megkereső levél diplomatai úton lesz átküldendő, és azon ország törvényei szerint elintézendő, amelyben a kihallgatásnak eszközöltetni kell. Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5693> (Elérés dátuma: 2010. október. 22.)

¹¹³Katók Márton Áron: Az 1914-es debreceni merénylet In: *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles*. Véghseő Tamás. Nyíregyháza. Collectanea Athanasiana I/3, 2010. 289-321 314.

A Debreceni Törvényszék Vádtanácsa nem csak Salamon Mária, hanem Sinefta Avrammal szemben is elfogatóparancsot adott ki március 10-én és elrendelte letartóztatásukat bűnrészesség vádjával. Gáthy pedig Avram Tódor és Silvio Mandasescu ellen kérte ki az Igazságügyi Minisztériumtól a körözőlevelet és elfogatóparancsot, arra alapozva, hogy mind a két férfi tudhatta, hogy mire akarják útleveleiket felhasználni. Diplomáciai úton is megkezdődtek a tárgyalások a román kormánnyal a kiadatásról. Csak május 3-ra jutott el odáig a külügy, hogy első ízben kéri a négy bűnsegéd kiadatását. A román kormány Mandasescu kiadatását megtagadta, mivel honos állampolgára¹¹⁴ a másik három ügyében, pedig nem látta bizonyítottnak, hogy magyar állampolgárokról lenne szó. Ez azért furcsa, mivel a Monarchia és Románia közti kiadatási szerződében nincs olyan kitétel, hogy bizonyítani kellene a honosságot. A külügy ezt nem fogadta el és bár meglehetősen sokára, de októberben kérte a két nő kiadását, mivel azok körözőlevelében egyértelműen fel volt tüntetve, hogy magyar állampolgárok. Erre a válasz, hogy a két nőt szabadon engedték, mivel a szerződés értelmében 6 hónapig lehetséges az őrizetben tartás, amennyiben nincsenek fejlemények. Mandasescu és Avram Tódor esetében pedig a bukaresti bíróság már május 13-án ítélezett. A vád szerint nem a merénylet bűnpártolásával, hanem az útlevéltörvény megszegése miatt kellett a törvény színe előtt felelniük. Az ítélet ennek megfelelően nem is volt súlyos, a két férfi szabadon távozhatott, csupán öt frank bírságot kellett megfizetniük. Az ítélethirdetést követően Mandasescu és Avram ügyvédje a sajtó tudtára adta, hogy nem kell félni a magyar közvélemény ítéletétől, hiszen a román igazságszolgáltatás már megtette feladatát. Továbbá felhívta a figyelmet a kismajtényi perre, amelyben a magyar fél csupán elmarasztaló ítéletet hozott sértve a román érdekeket.¹¹⁵ A nyilatkozat szinte nyíltan vállalja, hogy a román fél revansot vett, érzékeltetve, hogy ha még bűnösök is voltak a vádlottak, a leghelyesebb döntés a szabadlábra helyezés volt.

Amint láthatjuk az orosz és a román kormány is mindent megtett, hogy ellehetetlenítse a diplomáciai tárgyalásokat, ezzel hátráltatva a bűnösök kézre kerülését. Továbbá a román hatóságok mindent elkövettek, hogy a nyomozást is hátráltassák. A magyar oldalnak az I.

¹¹⁴A román és magyar fél között megkötött 1902: XI. tc. 1. cikkelynek értelmében a szerződő Felek kötelezik magukat, hogy kölcsönösen kiadják egymásnak - állampolgáraik egyedüli kivételével - azokat az egyéneket, a kiket az egyik szerződő Fél bírói hatóságai az alábbi II. cikkben felsorolt büntetendő cselekmények valamelyike miatt üldöznek vagy elítéltek, és a kik a másik Fél területén tartózkodnak. Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6854> (Elérés dátuma: 2010. október. 22.)

¹¹⁵A debreceni dinamit- merénylet után. *Debreceni Újság*, 1914. május 14. 6.

világháború kitörésével fel kellett függeszteni törekvését, hogy tetteket kézre kerítsék. Meg kellett szakítaniuk az erre irányuló tárgyalásokat, mivel Romániát a szövetséges hatalmak maguk mellé kívánták állítani. Ebből kifolyólag nem volt kívánatos egy esetleges nemzetiségi vita kialakulása, amely még jobban elmérgesíthette volna a román- magyar kapcsolatokat, és ezzel egy potenciális szövetségest vesztek volna. Ugyanis a püspökség megszervezése nem a megfelelő időpontban történt. Ekkor zajlottak a Balkáni-háborúk, melyben Oroszország és az Osztrák-Magyar Monarchia is egyeduradalomra tört. A két nagyhatalom közé pedig beékelődött a Román Királyság, melyet mindkét fél maga mellett szeretne volna tudni. Románia billentette ki a mérleg nyelvét, attól függően, hogy melyik országgal szövetkezik. A már többször említett Tisza vezette paktumtárgyalások is ekkor folytak, amelybe a püspökség kérdése is belesodródott. Mivel a Hármasszövetségben kívánták tartani Romániát, így az egyházmegye megoldatlan helyzete égető problémává vált és többek között emiatt sem lehetett nagyon erőltetni a tettek kézre kerítését.

A potenciális szövetséges illuzórikus képe viszont szertefoszlik 1916. augusztus 27-én, amikor Románia hadat üzen a Monarchiának és ezt követően román csapatok törtek be Erdélybe. A támadást követően 1916. szeptember 15-ei országgyűlésen Lovászy Márton¹¹⁶ szavai kijózanítóan tárta az igazságot a képviselők elé a debreceni merényletről és a román szándékról: „A román dologra nézve teljes világosságot nyújthatott volna a kormánynak, kinyithatta volna a kormány szemét a debreceni merénylet, amelyet én mint szimptomát teljesen egyenlő rangúnak, egyenlő fontosságúnak tartok a sarajevói merénylettel. Az nem különbség, hogy ott egy magasabb rangú személyiség esett áldozatul, a tény az, hogy itt az oláh gyűlölet nyilatkozott meg ellenünk, amint amott a szerb gyűlölet. És tény, hogy a debreceni merénylet eltussolására a román kormány részéről épp úgy megtörtént minden, mint a sarajevói merénylet eltussolására a szerb kormány részéről. Ámde mi akkor azt láttuk, hogy a kormány sajtója, bizonyára a kormány befolyására, iparkodott elterelni a figyelmet Romániáról és azt hangoztatta, hogy a debreceni merénylet orosz kéz műve volt, holott nyilvánvaló, hogy a hajdudorogi püspökség felállítását Románia tartotta magára nézve

¹¹⁶Lovászy Márton 1864. november 6-án született Zentán. Budapesten szerzett jogi diplomát. 1896-ban Ada község jegyzője volt, amikor a lévai kerületben lépett fel a függetlenségi és 48-as párt programjával, de kisebbségben maradt. Ezt követően távozott posztjáról és a Magyarország ellenzéki lap szerkesztője lett. 1905-ben lett a függetlenségi és 48-as párt tagja, ezt követően a képviselőház jegyzője 1909-től. Képviselői munkája során a had- és külügyi kérdések tárgyalásánál vállalt tevékeny részt. Online: http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al910_15/343.htm (Elérés dátuma: 2010. október. 22.)

sérelmesnek. Itt csodálatos elfogultsággal állunk szemben és ez okozta azt, hogy a magyar kormány véges-végig vak maradt Romániával szemben, nem tudta, vagy nem akarta felismerni annak ellenséges szándékait. Így következhetett be a román betörés, amellyel a kormány magát és az országot meglepni engedte.”¹¹⁷

Lovász Márton megkésett szavai teljes mértékben igazak, mondhatnánk, a történelem igazolja magát. Amit leginkább el akart kerülni a magyar kormány, az következett be.

Ilie Catarau

Dolgozatom végéhez közeledve pedig mindenképpen röviden szót kell ejteni a merénylet elkövetőjéről, Ilie Catarauról. Ahogyan az oroszok is vallották róla, valóban besszarábiai származású volt, hiszen 1887-ben Katerof vagy Kateref néven ott látta meg a napvilágot. 1907-ben jutott el Bukarestbe, miután dezertált a katonaságból. A bukaresti egyetem hallgatója volt és ott Ukrajnáról és Besszarábiáról etnográfiai tudományos munkát folytatott. Tanulmányai mellett a bukaresti felsőbb katonai intézetben az orosz nyelv lektoraként is tevékenykedett, de innen kémkedés vádjával kirúgták.¹¹⁸ Az 1910-ben Nicolae Iorga által életre hívott Nemzeti Demokrata Párt tagja volt. Képviselői választások idején pártját segítő verekedést provokáló bandákat szervezett, hogy megfélemlítse az ellenzéki jelölteket. Catarau vérmérsékletét jellemezte, hogy míg az említett nagy román gondolkodó, Iorga röpiratokkal kívánta aláásni a hajdúdorogi egyházmegyét, addig Catarau inkább a bomba mellett tette le a voksát. Kirilovval közös cirkuszi fellépéseik során barátkozott össze 1912-ben.

Catarau személyiségéről számtalan elképzelés alakult ki. Véltek politikai kalandornak, román nacionalistának, orosz kémnek, de még bolsevik agitátornak is bélyegezték.¹¹⁹ Hogy ki is volt valójában? Talán csak egy politikai kalandor, aki mindig azt tette, amit éppen helyesnek tartott. Kínába és a Távols-Keletre ópiumot csempészett, az orosz forradalom idején kisinyovi

¹¹⁷ *Képviselőházi napló, 1910. XXXII. kötet 1916. szeptember 7–szeptember 29. 170.*

Online: <http://www3.arcanum.hu/onap/opt/a090302.htm?v=pdf&q=BKMK%3D%28KN-1910662%20%29&s=SORT&m=0&a=rec> (Elérés dátuma: 2010. október. 22.)

¹¹⁸ A debreceni merénylet. Budapesti Hírlap, 1914. március 1. 7-8.

¹¹⁹ Katkó Márton Áron: Az 1914-es debreceni merénylet In: *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles*. Végheő Tamás. Nyíregyháza. Collectanea Athanasiana I/3, 2010. 289-321 318.

helyőrség parancsnokként tevékenykedett, de járt Nicében, ahol lopás miatt került rendőrkezésre.¹²⁰ Catarau egy személyben volt román egyetemi hallgató, kezdő tudós, orosz nyelvtanár, nem annyira lelkes román hazafi és minden bizonnyal összekötő láncszem a bukaresti orosz követség és a román politikai rendőrség között.¹²¹

Életének utolsó 17 évéről nincsen semmilyen információ. 1937-ben halt meg San Franciscóban.¹²² Távozása előtt 1937 májusában a bukaresti Universal lapnak küldött levelében beismerte, hogy ő követte el a merényletet, és 23 000 leit küldött, hogy I. Károly és Ferdinánd királyok, illetve a román nemzeti eszméért meghaltak sírjára az ő nevében is tegyenek egy koszorút.¹²³

A hajdúdorogi egyházmegye továbbélése

Az első világháború kitörését követően Miklósy püspök a papság nyomására székhelyét 1914. szeptember 23-án áthelyezte Nyíregyházára. A sors furcsa fintora, hogy a második világháborút követően Romániában, ahol oly nagy buzgósággal küzdtek a hajdúdorogi egyházmegye felállításáért, betiltották a görög katolikus egyház működését és templomait a román ortodox egyháznak adták át. Ezzel szemben Magyarországon a görög katolikus egyház fejlődésnek indult. 1950-ben megnyílt Nyíregyházán a papnevelő intézet és a hittudományi főiskola. A román görög katolikus egyház 1989-es reaktiválását követően számos romániai magyar és román teológus érkezett Nyíregyházára, hogy ott tanuljon. Keresztes Szilárd hajdúdorogi püspök kezdeményezésére pedig megkezdődött a magyar és román görög katolikus egyház baráti kapcsolatainak kiépítése. Csaknem 80 év kellett ahhoz, hogy a merényletet követően egymással végleg megbékélve, egymással karöltve, egymást segítve végezze tevékenységét.

¹²⁰Katkó Márton Áron: Az 1914-es debreceni merénylet In: *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles*. Végheő Tamás. Nyíregyháza. Collectanea Athanasiana I/3, 2010. 289-321 318.

¹²¹Jancsó Benedek: *A román irredentista mozgalmak története* – Máriabesnyő-Gödöllő. Attraktor, 2004.

¹²²Pirigyi István: *Debreceni bombamerénylet.*- Debrecen : Hajdú-Bihar M. Kvt., 1995 12.

¹²³*Görögkatolikus Szemle*, 1937. május 16.

Egy utópisztikus gondolat

Dolgozatomat a magyar országgyűlés egy román képviselőjének felszólalásával kívánom befejezni. Vajda Sándor¹²⁴ román országgyűlési képviselő 1914 március 20-án a nemzetiségi kérdés körüli vita okán kiállt a román nemzetért és megvédte azt a magyar sajtó támadásaitól, „amiket a debreczeni esettel összeköttetésben írtak, ... hogy a magyar nemzeti eszme és a román nacizmus között kibékülésnek helye nincs..., ... hogy a gyilkolásért... ... az oláh mozgalom és az oláhságnak vezetői a felelősek”¹²⁵. Hárította ezeket a vádakot és állítása szerint a közvélemény éppen ilyen írások alapján tájékozódik, ez alapján vélte úgy, hogy a román nemzet megvetendő, és megegyezésről szó sem lehet. Beszédében kitért az oly sokszor emlegetett, többek közt gróf Apponyi Alberttől is többször hallott állítólagos tényre, hogy a román nemzet nem államfenntartó. Ezt cáfolandó „statisztikai adatok bizonyítása szerint a magyarok a múlt században kisebbségben voltak a nem-magyarokkal szemben, és különösen a veszélyeztetett perifériákon éppen mi románok laktunk. Azokat a nemesi leveleket, melyeket a románok kaptak Nagy Lajostól kezdve napjainkig, nem azért kapták, hogy nem teljesítették volna kötelességüket ennek az országnak megvédése tekintetében.”¹²⁶. Szavaiból kicseng, és be is kell látni, hogy a román nemzet, ha kell és adottak a feltételek, akkor államfenntartó.

A képviselő beszédében megpróbált egy utat mutatni, amelynek a végigjárásával talán nem történtek volna a debreceni merénylethez hasonló atrocitások. Valotta, hogy Magyarországnak lehetősége volt és még van is, hogy válasszon, követi a muszka¹²⁷ példát, avagy megpróbál a békés együttélés mezejére lépni, mert „lehetetlen Magyarországon a demokratikus eszmét sikerre vezetni; lehetetlen remélni, hogy ebben az országban más viszonyok fognak létrejönni mindaddig, míg a nemzetiségi kérdés megoldva nem lesz.”¹²⁸

¹²⁴ *Képviselőházi napló, 1910. XXIII. kötet 1914. márczius 13–április 21.* 192.

Online: <http://www3.arcanum.hu/onap/opt/a090302.htm?v=pdf&q=BKMK%3D%28KN-1910-525%29&s=SORT&m=10&a=rec> (Elérés dátuma: 2010. október. 22.)

¹²⁵ Uo.

¹²⁶ Uo. 194.

¹²⁷ Az oroszokat nevezték így Moszkva után. A korszakban használták Oroszország által képviselt mozgalomra. Tudniillik a határain belül élő lengyeleket minden lehetséges módszerrel megpróbálta eloroszosítani.

¹²⁸ *Képviselőházi napló, 1910. XXIII. kötet 1914. márczius 13–április 21.* 192.

Online: <http://www3.arcanum.hu/onap/opt/a090302.htm?v=pdf&q=BKMK%3D%28KN-1910-525%29&s=SORT&m=10&a=rec> (Elérés dátuma: 2010. október. 22.)

Beszédének zárásában kijelenti, „ha nem lehet minket megmagyarosítani, akkor... ..minket meg kell nyerni ennek az államnak fentartása érdekében, mert románok vagyunk, élhessük itten nemzeti életünket intézményes alapon.”¹²⁹ Nemzetiségi probléma megoldása ugyan nem jelentette volna az első világhétség elkerülését, viszont elképzelhető, hogy a trianoni szerződés aláírására nem került volna sor.¹³⁰ Mindez talán csak egy utópisztikus gondolat, tudva azt, hogy a századelőn már túl mélyek voltak a magyar és román fél közötti ellentétek. Ugyanakkor a megegyezés, ha Tisza István paktumtárgyalásai sikerrel járnak, akkor elképzelhető, hogy csupán egy lennénk a sok nemzet közül, amely a magyar államon belül él, de a történelmi Magyarország határai jelölnék ki még mindig hazánk határait.

Összegzés

A hajdúdorogi egyházmegye felállítása nagy port kavaráó esemény volt, amely felett a román fél nem mehetett el szó nélkül. Természetesen a merénylet a lehető leggonoszabb megoldási lehetőség volt, hogy ellenállásukat kifejezzék. Hogy a merénylők még is megúszhatták büntetlenül, az a tárgyalt egyre feszültebb nemzetközi hangulatnak is betudható volt. Emellett véleményem szerint a kor technikai felszereltsége sem volt megfelelő ahhoz, hogy a bukaresti rendőrség segítségével jelentős lépéselőnyben lévő elkövetőket kézre kerítsék. Amint láthattuk, a magyar hatóság gyakorlatilag szélmalomharcot vívott a közreműködő szervekkel és nem szabad elfelejteni, hogy ekkor már nagyhatalmi érdekek is álltak a nyomozás hátráltatása mögött, amely végül lezáratlan maradt, hiszen a merénylők soha nem kerültek rendőrkézre.

Összességében a dolgozatomban a kitűzött célt sikerült elérnem, hisz amellett, hogy levezettem a nyomozás menetét, bepillanthattunk a magyar és román képviselők véleményébe, elképzeléseibe a püspökség felállítása és a merénylet kapcsán. Ugyanakkor

¹²⁹ *Képviselőházi napló, 1910. XXIII. kötet 1914. márczius 13–április 21. 195.*

Online: <http://www3.arcanum.hu/onap/opt/a090302.htm?v=pdf&q=BKMK%3D%28KN-1910-525%29&s=SORT&m=10&a=rec> (Elérés dátuma: 2010. október. 22.)

¹³⁰ Tény, hogy a mai magyar országhatárokat a párizsi békeszerződés határozza meg. Sokszor viszont tévesen szerepel nem csak a médiában, hanem akár tankönyvekben is, nem beszélve a szélsőséges nézeteket zászlóikra tűző elemekről, hogy a mai határainkat a trianoni szerződés határozza meg. Ez így nem igaz, hiszen a második világhégest lezáró 1947-es párizsi békeszerződések Magyarországra vonatkozó részében állították vissza a trianoni békeszerződésemben megállapított határokat. Azonban a szerződés értelmében még három községet, Oroszvárt, Horvátjáfalut, Dunacsúnt Csehszlovákiához csatolták.

néhány szenzációt keltő hírrel is fűszereztem írásom, amelyek közül sok csak a példányszám eladási ráta növelését volt hivatott növelni. Ezek közül sokat megemlítettem, de a legfurcsábbat a végére hagytam. Március 6-án Mezőtelken öngyilkos lett egy férfi. Önmagában ennek nem lenne sok hír értéke, de a férfi a debreceni bombamerénylet miatt vetett véget saját életének. A férfi rokonai és ismerősei arról számoltak be, hogy a férfi a merényletet követően állandóan attól tartott, hogy valaki őt is dinamittal megöli. Végül szerzett egy rúd dinamitot és önmagát robbantotta fel.¹³¹

Maga a merénylet groteszk szemmel nézve jó volt a sajtónak, hiszen több számot adhattak el, jó volt a román és magyar képviselőknek, mivel újból egymásnak eshettek a nemzetiségi vitában. Viszont le kell szögezni, hogy effajta emberellenes és nemzetellenes cselekedetek bármely két nemzet esetén csak az egymással szembeni ellenszenvek felkorbácsolásához járultak és járulnak hozzá. Ehhez kapcsolódóan pedig álljanak itt Pirigy István szavai tanulságként, aki a megbékélést Verescsagin orosz festőművész „Megbékélve a halálban” című képéhez hasonlítja: „Mi emberek miért csak a halálban tudunk megbékélni, miért nem tudunk az életben békében élni egymással!”¹³²

¹³¹A debreczeni merénylet hatása alatt. *Debreczeni Újság*, 1914. március 7. 5.

¹³²Pirigy István: *Debreceni bombamerénylet*. Debrecen : Hajdú-Bihar M. Kvt., 1995 12.

Bibliográfia

Források

Budapesti Hírlap, 1914. február, március számai

Debreceni Szemle, 1914. február 28. 3.

Debreczeni Újság, 1914. február, március, április számai

Eger, 1914. február. 28.

Kemény G. Gábor: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában V. 1906 – 1913*, Budapest. Tankönyvkiadó, 1983.

Kemény G. Gábor: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában VI. 1913 – 1914*, Budapest. Tankönyvkiadó, 1985.

Magyarország, 1914. február, március számai

Pesti Napló, 1914. február, március számai

www.ogyk.hu : Országgyűlési Könyvtár e-Könyvtára

www.1000ev.hu : Ezer év törvényei a magyar törvénykezésből Szent Istvántól 2003-ig.

Irodalom

Csokonai Kalendárium - Debrecen. Csokonai Kiadó, 1988.

Jancsó Benedek: *A román irredentista mozgalmak története*. Máriabesnyő-Gödöllő. Attraktor, 2004.

Dr. Mircea Pacurariu: *A magyar államnak az erdélyi román egyházzal szembeni politikája a dualizmus korában (1867-1918)*. Szeben. A Román Ortodox Egyház Biblia és Missziós Intézetének Kiadója, 1986.

Dr. Szántó Konrád: *A katolikus egyház története*. Budapest. Ecclesia, 1987.

Dr. Szántó Konrád: *A katolikus egyház története*. Budapest. Ecclesia, 1985.

Pirigyi István: *Debreceni bombamerénylet*. Debrecen. Hajdú-Bihar M. Kvt., 1995

Véghseő Tamás: *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles*. Nyíregyháza. Collectanea Athanasiana I/3, 2010.

Plágium - Nyilatkozat

Szakedolgozat készítésére vonatkozó szabályok betartásáról nyilatkozat

Alulírott Csüllög Mihály (Neptunkód: ...U2GJQT.....) jelen nyilatkozat aláírásával kijelentem, hogy a

A debreceni merénylet.....

című szakedolgozat/diplomamunka

(a továbbiakban: dolgozat) önálló munkám, a dolgozat készítése során betartottam a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. szabályait, valamint az egyetem által előírt, a dolgozat készítésére vonatkozó szabályokat, különösen a hivatkozások és idézések tekintetében.

Kijelentem továbbá, hogy a dolgozat készítése során az önálló munka kitétel tekintetében a konzulenszt, illetve a feladatot kiadó oktatót nem tévesztettem meg.

Jelen nyilatkozat aláírásával tudomásul veszem, hogy amennyiben bizonyítható, hogy a dolgozatot nem magam készítettem vagy a dolgozattal kapcsolatban szerzői jogsértés ténye merül fel, a Debreceni Egyetem megtagadja a dolgozat befogadását és ellenem fegyelmi eljárást indíthat.

A dolgozat befogadásának megtagadása és a fegyelmi eljárás indítása nem érinti a szerzői jogsértés miatti egyéb (polgári jogi, szabálysértési jogi, büntetőjogi) jogkövetkezményeket.

hallgató

Debrecen, 2010. november 19.